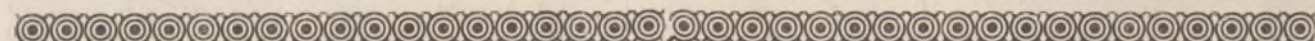
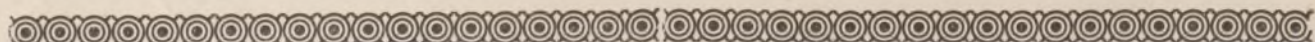
ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

Ч. 4. КВІТЕНЬ

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
VI. Річник
ЧИСЛО 4 КВІТЕНЬ 1934

ВЕЛИКОДНА СПОВІДЬ

ЯРОСЛАВ КУРДИДИК

ВОЯКИ.

Через поле кучеряве
На підбій нового світу
Вояки йдуть — сірі, прості —
Закосичені у цвіти...

І простори перед ними
Ароматом ткані з низу
...В одностроях, — кріс на плечах —
Мазепинка, багнет, тризуб...

І гукають десь з далека
Золоті лани пшениці: —
— »Добровольці — пращавайте!«
...І цілунками до криці...

Вояки йдуть, в кутих сотнях
Попід ліс — зелену кригу,
Що шлях в боки розгортає,
Як грубезну, білу книгу...

СТРІЛЕЦЬКА ЗНИМКА.

Ґранати рвали чорнозем,
Що тонув геть в заграві,
Остання стежа мовчки йшла
Збиваючи куряву...

І тоді тямиш? — День горів...
І був від сонця пяний,
З коня, до тебе, нахуливсь —
На пращання коханий...

Слова, як тихий плиг ножа:
»Не плач — поверну скоро...«
Ніч до дороги прилягла
За стальним семафором...

— — — — — — —

І не вернув. А на стіні
Стрілецька знимка в крепі —
...І боз з китицями до шиб
Снує солодкий шепіт...

Весна 1920 року

Подав: *Василь Бачинський, сотн. УГА*

Весна 1920 року несла на своїх легких крилах нові сподівання, свіжі бадьорі надії. Одні, яким доля не судила оглядати весняного сонця, лежали сном вічним на розлогих степах України. Їхні могилки почали вже вкриватись зеленою травою, та весняними квітами. Другі, які перейшли щасливо люті бої та пошесті, не випускали з рук кріса, одинокої надії борців за волю батьківщини.

Ріжні переходи, а з тим і почування переживала тоді Українська Галицька Армія. Одні „перехрещені" боролись враз з большевиками на польському фронті, других вивезли ті самі „союзники" в глубину Московщини. А ще інші в злуці з повстанцями, давались добре в знаки московським наїзникам.

В місточку Немирові, положеному на шляху Винниця—Балта та в його найближчій околиці, було значне число старшин та стрільців УГА. Це були переважно виздоровці з немирівських, вороновицьких та тульчинських лічниць. Мешкали вони або в самому місточку, або в поблизьких селах та хуторах.

Усі ці виздоровці мали голоситись у збірній станиці ЧУГА (Червона Українська Галицька Армія) у Винниці. Командантом станиці був сот. Шобер. Та ніхто з немирівських виздоровців до збірної станиці не зголошувався. Кожний знав, що зі збірної станиці, це лиш один крок на польсько-большевицький фронт. А загал стрільців та старшин був за збереженням давного стану Галицької Армії. Кожному стояли ще свіжо та живо перед очима світлі подвиги нашої армії в поході на Київ.

До нас прийшла вістка, що Винницю зайняли вже війська У. Н. Р. враз з частинами польської армії. Таких, та й подібних вісток було тоді безліч. Та отсій ми повірили. На наших очах тікали большевицькі установи, чи всякі комісарі. А це був найпевніший знак, що з большевиками зле.

Ми самі не знали, чи маємо радіти, чи сумувати. За яку ціну помагає польська армія воювати большевиків? Отсе питання мимоволі насідало чорною хмарою на кожного із нас. Ми рішили вислати до Винниці кінну стежу, яка мала як мога найскорше про все розвідати. Нас двох старшин та чотирьох стрільців, виїхали в напрямі на Вороновицю. Ми їхали пільними дорогами, а оминали биті шляхи. Так видавалось нам краще. Уже починало сонце западати, як ми побачили вороновицьку цукроварню. Заїхали в збіжжа та позлазили з коней. Нас трьох почало рачкувати в напрямі цукроварні. У вікнах забудовань бачили ми світла, та чули людські голоси. Ясного пляну у нас не було. І ось ми вже біля паркану, який окружав цукроварню та будинки. Біля паркану стоїть припнятих пять верхових коней. Самі, без вартового. Двох з поміж нас остає коло коней, а двох повзе дальше під вікна будинку, з якого бє світло, та чути голосну розмову. Там гостять польську стежу. — „Za kilka dni będziemy w Kijowie. Idzie cała armja Hallera".

Ми почали повзти назад до своїх. Прийшли та росказали, що бачили та чули. Готовились від-

їздити. Ті, що вартували в збіжжу біля коней, не видержали.

—Пане сотнику, ми хоч здалека з кукурудзи подивимоcь.

І двох стрільців поповзло в напрямі огорожі. За кілька хвилин вони вернули. Оба провадили за поводи по верхівцеві. Придадуться — сказали.

Ми повискакували на коней, та мовчки почвалали на схід. Навіть не счулись, як проїхали около пядесять верств. Ми вже в Немирові. Серед ночі розбудили наших товаришів, та росказували про все, що знали. Уже рання роса блестіла самоцвітами, а ми все ще не росходились. Що робити?

Одні радили оставати на місці та ждати, що події принесуть, другі були за тим, щоби прилучитися до повстанчого відділу от. Волинця, який був у цих сторонах.

— А ми йдемо до Лисогора або до Голуба. — Вониж недалеко — говорили ще інші.

— А я на місці ні за що не остану, заберуть як горобців — горячився якийсь молодий стрілець.

Рішили скликати на полудне усіх старшин та стрільців — та справу остаточно вирішити. В полудне в місцевому парку, біля палати княгині Щербатової гуло мов на млинських лотоках. Приходили не тільки з Немирова — але й зі сіл. Селянський бездротний телеґраф справлявся добре.

Я росказав зібраним ще раз те саме, що росказував в ночі нашим товаришам. Рівночасно подав я плян, щоби ми всі утворили осібний повстанчий відділ. Зібрані погодились. „Повстанчий відділ брацлавського повіту“ зєднав усіх у боєву одиницю. Було нас стокількадесять люда. Усі узброєні, невеличкий відділ кінноти, три скорострілі, та дві полеві кухні. Обозу кільканацять возів. І ті два верхівці, які ми „позичили“ в Вороновиці. Але їх так „перелицювали“, що і рідна мама їх би не пізнала.

Наш відділ заняв палату княгині Щербатової, а з вежі палати повівав гордо та бадьоро жовто-блакитний прапор. Відділ ночував в господарських будинках біля палати, а в самій палаті містились канцелярії та штаб враз з командою. Так нас застала в Немирові вісімнацята польська дивізія, під командою ґен. Краєвського.

Про дальшу судьбу нашого відділу, я вже свого часу росказував на сторінках Літопису Червоної Калини.

Спомини розвідчого старшини 1919-23 рр.

Галичина — Україна — Еміґрація

ВІЙСЬКОВА РОЗВІДКА Н. К. Г. А.

Написав *І. Вислоцький*

Військова розвідка Галицької Армії — це одна з тих її установ, про які дотепер майже ні слова не було написано. Це зрозуміле — хоча-би вже тому, що святим обовязком кожного розвідчого старшини є мовчати про свою працю та службу завжди — при всяких обставинах. З другого боку — хто не брав активної участи в гал. розвідці — не може нічого сказати, бо вся праця розвідки — як це є загально відомо — є строго довірочною, скритою не тільки перед своїм загалом — але і перед вищими командантами своєї армії. Навіть шефи штабів не знають, хто інформує розвідчих старшин — а особа розвідчого старшини є знана лише вузькому кругови — членам вищого оперативного штабу.

15 літ, майже повних, ділить нас сьогодня від дня ліквідації Гал. Армії — отже часть інформацій можна оголосити. Все подати до загального відома не можу — зі зрозумілих причин. Також не можу наводити більшої скількости назвиськ, а особливо назвиськ наших розвідчиків, точних дат, назв місцевостей і т. п. З другої сторони — за 15 літ де-що затерлося в моїй памяті. Однак підношені закиди і то з боку поважніших осіб — примушують мене подати факти, серед яких наша розвідка працювала і як працювала — до загального відома.

В 1919 році весною найшовся я випадково з рештками моєї охоронної сотні корпусу С. С. (київських) на території Галицької Армії, в постою Нач. Кмди Гал. Армії. Тут стрінув мене на вулиці детектив Головного Розвідчого Відділу Н. К. Г. А. — який мене знав з австр. армії. Слово за словом — предложив мені, щоби я повернув до розвідчої служби — представив мене шефови Розв. Від. Н. К. Г. А. — і моя судьба в Гал. Армії була рішена. Я був службово приділений до Розв. Від. Н. К. Г. А. — де моя служба тривала до січня 1920 р., що дало мені можність бачити і справедливо оцінювати працю усього відділу Н. К. Г. А.

Відділ цей стояв на чолі всеї розвідки і офіціяльно мав з початку назву В. В. — вивідчий відділ, пізніше і аж до кінця свого істнування Р. В — розвідчий відділ. Йому підлягали „Р. П. В.“ — розвідчі старшини при командах бриґад та окружних доп. командах в Галичині — відтак розвідчі старшини стаціоновані на поодиноких важних місцях по обох сторонах тодішнього українсько-польського фронту і пограничу з румунами. Збруч був відкритий.

Внутрішня орґанізація Р. В. (при Нач. Кмді) мінялася після потреби і можности. В моменті повного укомплєтування були відділи: шеф розвідки пор. Р. Ковальський провадив особисто відділи офензивної і дефензивної розвідки і відділ детективів та розвідчиків. Його адютант хор.

Вол. Комаринський помогав йому у всім. Хор. Яремчишин мав реєстрації ворожих сил. Я початково був для особливих доручень, відтак мав відділ листової цензури і відділ пашпортовий. П'ятий старшина пор. Ничка був так званим пропаґандистом — завідував відділом пропаґанди. Після нього був на тім місці четар Лисий.

Отже старшинський склад був зложений з 2 поручників, 2 четарів і 2 хорунжих. Підстаршинський склад був ще менший: один старший десятник Старух і десятник Борис — котрих праця була виключно канцелярійна. Стан детективів — дуже пестрий під оглядом національним — і стан розвідчиків — мінявся постійно.

Корпусні Р. П. В. мали лише по одному старшині і 1—2 підстаршин з відповідним числом детективів та розвідчиків.

Працю розвідки треба поділити на 2 головні періоди: період галицький — війна в Галичині і другий період придніпрянський — бої з більшовиками і добровольчою армією Денікіна та Вранґля.

Оба періоди ріжнилися діяметрально від себе, відбувалися серед ріжних обставин на ріжних територіях, в боротьбі з іншим противником.

ГАЛИЦЬКИЙ ПЕРІОД.

В Галичині ми були у себе, вдома. При меншій затраті енерґії добували інформацій лекше — але персонал був мало вправлений.

Головний кадр розвідчиків складався переважно з молоді довійськового віку, зі шкільної молоді до 16—17 літ, так хлопців ґімназистів як і кількох дівчат.

З рідкою самопожертвою, з погордою смерти, йшли ті діти на певну загибіль, яка в 95% випадках була наслідком повного браку фахового вишколення. Тяжко було дивитися як ті діти 14—15 літні, тільки-що вирвані батькам і матерям йшли служити Вітчині, йшли в морози, дощі пішки до Львова і назад. Околиці Львова мають цілий ряд незнаних могил — тих нашому загалові незнаних героїв.

На вишкіл не було часу — тому й не було вправленого розвідчого персоналу. Стан детективів представлявся вже краще, були фахові сили — але чужі — не українці. Найстарший детектив п. Іммерґлік був словацький німець. Були чехи, пару Галичан, був і поляк, були жиди. Доповнити стан не було змоги — був брак людей і тут.

Крім браку фахово вишколених розвідчиків, був брак і фахових старшин. З цілого стану розвідчих старшин, який доходив до числа 30 — було лише 5—6 старшин вправлених а були 2 (пор. Кузьмин) такі випадки, що старшини, які працювали в австр. розвідці — відмовилися працювати в нашій розвідці — через ті обставини, в яких наша розвідка працювала. Обставини ті були просто жахливі — брак фахового персоналу, брак грошевих середників і брак зрозуміння не лише у нашого загалу, але й у урядів і у декотрих вищих старшин, котрі не могли помиритися з істнуванням розвідки та її конечністю. Всюди розвідчий старшина був підозріваний, що вся його праця полягає на слідженню вищих та нижчих старшин. Був це наслідок повної непоінформованости і наслідок того, що наші старшини не стрічалися в австр. армії з розвід. старшинами — тому, що займали нижчі старшинські степені, а австрійська розвідка була докладно законспірована, що у нас із-за браку фахового вишколення було неможливе.

Вже в перших тижнях моєї служби в Р. В. я стрінувся з прикладом браку зрозуміння ваги і значіння розвідки.

Як розвід. старшина для окремих доручень, я одержав одну задачу за польським фронтом — а це викрадення актів у делеґатів ворожої армії, які їздили на стрічу з румунською делеґацією — і верталися відтак до своєї начальної команди чи уряду. Була повна спромога це перевести на залізничій лінії Станиславів—Стрий. Була можність переодягнути нашого розвідчого старшину за кондуктора, який в дорозі мігби потрібні акти викрасти. Така акція, буденна у всіх розвідок, є легка до переведення, коли мається відповідні средства, напр. усиплюючі папіроси і т. под. Тих у нас не було — не було у нас і свого хеміка, була лише можність заступити папіроси хльоро-формом — якого я жадав у мого шефа розвідки пор. Ковальського. Цей не мав хльороформу у себе і я просив санітарного шефа галицької армії видати його мені. Санітарний шеф відмовився дуже енерґійно, заслоняючися приписом, що хльороформ видається лише на рецепту шпиталям. Не помогла й інтервенція шефа штабу Н. К. Г. А., — а час летів — потяг з повертаючою ворожою делеґацією не буде чекати до часу, коли я захочу приїхати, а я без хльороформу нічого не зроблю.

Зробити напад на місцеву аптику було діло занадто ризиковне, було це в Бучачі, де того часу находилася Н. К. Г. А. Стратив я час на пошукування хльороформу по шпиталях — де я ходив з таким самим успіхом як мій шеф у саніт. шефа. В ночі вломився мені приділений розвідчик до місцевої аптики — але хльороформу не роздобув. Вкінці роздобув я хльороформ ранком слідуючого дня у старшого лікаря проїжджаючого шпиталю, жида — котрий, переконавшися, що я розвідчий старшина — видав мені майже чверть літри хльороформу без усяких зайвих балачок.

Не було потім авта — для скорого перевезення мене з Бучача над Дністер, прийшлося їхати сільським возом — в результаті опинився я в Станиславові кілька годин по відході потягу з делеґацією. Прошу представити собі, які були мої почування і яку нагоду пізнати теми нарад і договору між двома, нам ворожими арміями — стратила наша держава.

Серед яких тяжких обставин працювала наша розвідка, свідчить другий випадок — з тогож часу — на яких пару днів пізніше:

Наші розвідчики принесли зі Станиславова інформації, що в Станиславові появилося кількох кінних старшин ворожої нам армії — та що вже три вечері підряд, ті старшини перебувають в кавярнях Станиславова. Ясним було, що в околиці Станиславова перебуває нова ворожа кінна частина, та що вона там довго не буде — що було поважною загрозою для гал. армії — бо Дністер

не був нами обсаджений — все було на фронті при нашім другім наступі на Львів,

Дістаю наказ подивитися, хто і що це за кіннота. Доїхав я знову на сільськім возі до Дністра — тут стрінувся з нашим розвідчиком — 14-літним ґімназистом, який приніс точну вістку, що це старшини польського кінного полку, який находився коло Єзуполя — на нашім лівім, нехороненім крилі фронту. Моя дальша задача була: очікувати привезення апарату для підслухування (Horchsaparat) — якого одначе не було в розпорядженню Р. В. — а який мав у себе штаб корпусу. — Відтак я мав телефонічно інформувати Нач. Кмду про події у ворога по другій стороні Дністра, куди пішло кількох наших розвідчиків. Телефон мала вибудувати якась телефонічна сотня. Приходили зза Дністра дуже неспокійні вістки — кінний полк докінчує комплетування а в Товмачі появився цілий ворожий курінь і 2 батерії. Телефон ще не був вибудований (а дні минали) — прийшлося кінним післанцем пересилати голошення розвідчиків на значну віддаль. Апарат до підслухування прийшов — щось на 1—2 години перед переходом Дністра ворожою кіннотою — коли мій дальший побут над рікою Дністром був цілком зайвий. Телефон так і не був вибудований. При стрічі з командантом тел. відділу довідався я, що телефон не був вибудований тому, що він без приказу свого команданта бриґади цього не міг зробити — а ком. бриґади знову не знав, що справа була така дуже пильна.

Вислід: крилова бриґада стратила 3/4 свого стану убитими, раненими і полоненими.

Розв. Від. не мав тоді в своїм розпорядженню ані телеф. матеріялу ані телефоністів.

Тяжко, майже неможливо було працювати серед таких обставин і вповні розумію тих старшин — котрі відмовилися працювати в розвідці, а брали участь в боях, як команданти сотень чи курінів. Однакож тимбільше муситься цінити працю орґанізатора галицької розвідки пор. Род. Ковальського, котрий серед крайно трудних обставин зумів осягнути відносно дуже значні успіхи, зберіг персонал розвідки, постепенно фахово його заправляв і витворив не лише кадр розвідчих старшин, але і розвідчиків та детективів, котрий сповняв свій обовязок супроти вітчини за всіх обставин без перерви, зі щораз більшим успіхом.

В Галичині розвідка мала одного вірного помічника, який йшов своєю поміччу далеко дальше, як це було в його обовязках, а це наша жандармерія. Я за час моєї служби в розвідці не стрінувся ні один раз з відмовою в помочі або з вимівкою, що нема часу або нема людей — я все, при всіх обставинах находив у наших жандармів всяку поміч. Наведу один характеристичний примір:

В часі постою Н. К. Г. А. в Бучачі, в часі обох вище наведених випадків з хльороформом і телефоном, мав я серед інших справ, ще задачу вияснити, де находяться можливі до переходу броди на Дністрі для переходу гал. армії в Карпати, де є відповідні місця для будови мостів, а де є лодки і скільки їх — та де можна булоби ті лодки

Стрільці веснують. Соснів над Стрипою 1916 р.

тайно зібрати в більшім числі. Була це доба плянованого переходу нашої армії через Дністер в Карпати, — плян оскільки собі пригадую, ґен. Курмановича.

На виконання цього наказу мав я три дні часу, з приказом до 24 годин подати першу інформацію. Для помочі мав я 2 людей — один мій чура, а другий ґімназист 15—16-літний. Віддаль Дністром виносила понад 70 км. Не було іншого виходу, як звернутися до станиць нашої жандармерії за поміччу і я її на терені від Галича аж до Заліщик одержав без одного слова відмови. У дьох місцях жандарми-люди жонаті і маючі дітей, добровільно переходили зі мною Дністер в ночі, щоби викрасти лодки на полудневім березі Дністра, занятім румунами. Один жандарм був там пробитий баґнетом румунського вояка. Було це близько Заліщик. Мушу згадати, що я находив по селах добровольців хлопців дуже легко, котрі також ніччу викрадали румунським сторожам лодки. (Румуни передтим завчасу позбирали всі лодки з обох берегів Дністра у себе на полудневім березі), причім згинуло 4 хлопців разом зі згаданим жандармом, були це діти — 12 до 15 літ.

Подав я тут не тільки мої спостереження — але також погляд і інших розвідчих старшин гал. армії, котрі довше працювали в гал. розвідці. Загально у нас, розв. старшин, панував тоді настрій не найліпший — праці було забагато — робітників замало. (Далі буде).

Невже тільки випадки?

Написав *М. Горбовий*

Під таким наголовком у Л. Ч. К. за лютень ц. р. помістив сотник У. Г. А. В. Бачинський кілька „випадків" про те, як то нераз він інстинктовно рятувався від неминучої смерти на фронті.

Що воно є правдиве, не підпадає найменшому сумнівові. Знаю це з особистих переживань, як і з переживань деяких моїх співтоваришів-стрільців. І бувби вже давніше описав те, але якось не було „відваги". Ще чого доброго, хтось скаже: дивись — мовляв — який із нього віщун...

Але тут нема жадного „віщунства" чи хитрування. Просто, у відповідний мент людина лишає все інше, а робить це чи те, чого перед хвилею і в гадці не мала. Або в який інший спосіб дістає „авізо", що треба це чи те зробити. Аж згодом переконується, що зроблено добре. Тоді другі осуджують: „мав нюх"...

* *
*

1914 рік, місяць листопад. Наш І. рій, І. сотні У. С. С. — згідно з дорученням — переходить на зади московських застав, до села Флїссенталю, на розвідку. Щасливо оминаємо подвійну московську заставу, що саме відбувала зміну (80 салдатів і 2 старшин) і хоч є тільки одна стежка, добиваємося до села. Тут, у млині розвідавши, що треба, вертаємо назад, обдаровані мельничкою хлібом та салом. Заходимо в ліс.

Розум наказувавби чимшвидше видістатися з матні, тимбільше, що незабаром зачне смеркатися. А то ще раз треба проходити біля московської застави.

Та щось внутрі говорить: скрутім у бік за смерічки, сядьмо на колоду, от хочби задля того, щоб хлібом поділитися. І рівночасно, як на команду скручує цілий рій у згаданім напрямі, та криється за густими смерічками.

Та не встигли ще добре розгоститися, як почулася з гори пісня й тою самою стежкою надійшла змінена чета москалів. Колиб не той „внутрішній приказ", над котрим у даній хвилі ніхто глибше не застановлявся, булиб не багато дальше стрінулися на одинокій стежці, око в око — нас 10 чи 12 — зі 42 москалями. І якщо не смерть кожного, то що найменше полон ждав усіх.

* *
*

Квітень 1915 р. Наша сотня У. С. С. (Дудинського) на Маківці. Ліве збіче гори обсаджене не одноцілою розстрільною, але заставами що кількадесять кроків, у силі одного роя. Кожна застава містилася в землянці, мала кусок рова і кілька смерік, що служили за охорону підчас евентуальної стрілянини. Кожна застава мала своє порядкове число і що пів години висилала лучників до сусідних застав. Це для піддержання звязку, щоб часом — мимо виставлених стійок — не вдерлися прогалиною москалі на наші зади, або щоб не забрали ніччю по тихо якої застави.

Ніч тиха, темна, хоч око виколи. На зверх нічо не заповідає якоїсь напасти. Часом у низу на узбіччю трісне якийсь патичок, але наші попередники на цій позиції, чехи, казали, що тут часом ходять олені, то щоб ми не безпокоїлись. Тільки сичі по деревах, своїм поганим голосом навівають на душу якийсь неспокій.

На моїй заставі — третя від ліва — остав я самий; тільки ще на переді стоїть за смерекою стійковий стрілець. Двох стрільців пішло на лучбу до правої застави, інших післав по скриньки набоїв і харчі, до недалеких складів таки в лісі. Бо всякі достави й комунікація відбувалися тільки ніччю.

Нараз рішаю піти для певности звязку до лівої застави трохи в низ. Дарма, що тільки перед хвилею була звідтам звязкова стежа. Подумав — зробив, повідомивши перед тим стійкового.

Не дійшов я ще до землянки застави, як лісом рознеслися сильні вибухи ґранатів. Біжу в гору, тут надходять стрільці, що вертали саме з набором, стаємо за смереки й відкриваємо сильний вогонь. Рівночасно відзиваються інші застави, приходить чет. Никорак і освічує ракетами. Перед собою бачимо втікаючих москалів, що встигли вже густо вкрити цілий узбіч гори.

Наступ відпертий. Вертаємо до землянки, котра сильно ушкоджена ручними ґранатами. Стійковому плечі посікані дрібними відламками ґранат, що вибухали при землянці, себто йому за плечима. Оповідає, що все сталося нагло. Перед собою і по боках чув деякі слабі рухи, але нікого не тривожив, думаючи, що це „олені". Діставши вибух зі заду, ще стрілив кілька разів, але побачивши москалів, притаївся, бо відступати не було часу. Це і вратувало його, бо сіканці в плечі не були надто грізні.

* *
*

Червень 1915 р. Бої ведуться в околицях Болехова. Найзавзятіші мабуть під Лисовичами (чи Лисятичами). На зміцнення приходить під Болехів сотня У. С. С. Ціпки. У ній четарі: Гаврилко (мистець-різьбар), Мацюрак і др. Сотня відпочиває в садках на передмістю. На позицію піде аж нічччю. З позиції доходить відголос бою.

Стрільці розбрилися по садку. Гарний, літний день. Одні провірюють свої запаси набоїв і харчів у наплечниках, чистять кріси, другі проти сонця порозлягалися і бють насікомих, інші гуртками поставали, балакають, співають. Згодом більшість порозверталася в холодках, під пахучими деревами і спить безжурним сном. До обіду й так ще година-дві часу.

Не знаю скільки там спав, коли нараз приходить дуже виразний сон: приходить хорун. Степанівна й рішучо приказує: „товаришу вставайте, бо тут ґраната зараз упаде". Хоч чую дуже виразно — в сні — ці слова, не можу ще встати відразу. Але хор. Степанівна бере мене за руку і не-

терпеливо й ще більше рішучо кричить: „товаришу приказ! вставайте з цього місця". Я зірвався і просто полетів скритися за шопу. І за хвилю в те місце зі страшним гуком врилася ґраната „дурного Івана", вивертаючи з корінням яблінку. Опісля товариші оповідали, що я зірвавшися, біг за шопу з зажмуреними очами і крикнув якось дивно „тікайте, бо ґраната летить". Це якось так поділало на всіх, що усі нути, можна сховатися і в пивницю. А з гармат у той час москалі ще не обстрілювали Маркови. Тож нам жилося не зле.

Одного дня, як і всякого іншого, рушила наша „пачка" до „нашої" хати. Попід плоти, поза клуні, кукурудзами, випрактикованими хитрощами добилися ми нарешті за одну стайню, звідки по черзі перескакували відкрите подвіре до „нашої" хати. Черги все держалися. Та цим

Свячення пасок. УСС. Соснів 1916 р.

вмить розскочились, хоч ще ні вистрілу ні шуму не було чути. І це вратувало всіх, бо ніхто не був ранений.

Зараз почався обстріл Болехова „Іванами", а сотня дістала приказ: негайно рушати на позицію. В ночі, від обозників довідались ми, що саме в тім часі, день чи два назад, москалі взяли в полон під Лисовичами кількох наших старшин, а між ними і хор. Степанівну (котра й до нині не знає, що сном рятувала стрільців).

*

Згодом, позиційна боротьба над Золотою Липою. Наша сотня в с. Маркові. Ніччю в окопах і на стійках, а в день блукають стрільці по хатах, порядкують собі понищений однострій, варять і печуть кукурудзи, що повно росло їх кругом.

Недалеко за річкою, над самим беріжком у корчах, сидить московська застава. У нас переконання таке, що там самі спішені козаки сидять, бо добре ціляють. Даром не стріляють; але кого взяв на мушку, той його.

Тож ми цілий день скачемо поміж хати, наче заяці. Отак збереться нас пару за яким окопом чи стіною, помічуємо собі за ціль: дістатися до цеї чи тої хати, назначуємо чергу і перебігаємо „попід мушку козакови", відкритим місцем. Заскочив один у хату, чи на інше намічене місце, хвильку причекаємо і біжить другий. Москаль пацне часом, але запізно.

Одну хату таку вигідну ми вибрали собі, де найкраще було нам варити і пекти кукурудзи. Мала дві кімнати й пивницю. До другої кімнати, крізь три стіни жадна кулька не пробеться. Від ручних ґранат, якби часом котрий встиг доки-

разом я чомусь вискочив перший навперед вістуна Далекурака і вскочив у хату. Чому це так сталося, ніхто не застановлявся. Цим разом вістун пустився за мною, а не як звичайно, перед мене. Пацнула кулька і Далекурак протягнувся на подвірю. Прибігли санітарі, занесли до хати: дістав у сам живіт. На другий день похоронили за горбом.

*

В офензиві 1915 р. загналися куріні У. С. С. аж на ріку Серет. Але незадовго мусіли відступити на Стрипу, бо мадяри не вдержали позиції.

І-ший курінь обсадив зразу мостовий причілок у Соколові, котрий держав довший час. Були там теж частини 308. чи 309. полку гонведів. У вільну хвилю, як стрільцям збиралося на спів, гонведи любили прислухуватися. Згодом стали запрошувати стрільців до партії „очка" чи „фербля", або й самі впрошувалися на „третього" чи „четвертого". Кождий мав доволі гроша, не мав де пускати, тож грав у карти, забиваючи вільний час.

Раз сидимо ми недалеко мосту і граємо „очко". Трьох мадярів і я. (При картах усі мови зрозумілі)... Я саме держу „банк" а мадяри „гопають" і „гопають", а все програють. У „банку" вже чимала сума і кождому ясно, що „банк" припаде мені. Але я нараз, не чекаючи кінця, складаю карти, лишаю все й іду на недалеке попівство. Мадяри дивуються. Не встигли встати, як зза Пантелихи надлетіла ґраната і по мадярах, картах і грошах, остали куски й велика яма. Товариші жартували, що „дурний Іван" зробив „гоп за все"...

І чи одні ще подібні випадки пережилося...

Шляхом слави 9-ої Бриґади УГА.

I.

ТРИ МІСЯЦІ НА ВІДТИНКУ УГНОВА.

(Листопад і грудень 1918 р. і січень 1919. в Угнівщині).

Написав: *Др. Степан Божик.*

ОГЛЯД ПОДІЙ.

З присвятою славній памяти Івана Пушкаря, СтефанаВаскана, Юрка Мельника, Анатоля Гусева і Івана Закали — героїв четарів У. Г. А. поляглих на відтинку Угнова.

1.

ЛИСТОПАД 1918. Р.

1. і 2. листопада 1918. — В Угнівщині, т. є в угнівськім судовім повіті, що входить у склад політичного повіту Рава-Руська, роззброєно всі станиці австрійської жандармерії (в с. Вербиця, Корчмин, Річиця, Хлівчани і м. Угнів) та перенято комісійно в імени Української Національної Ради всі уряди, а з окрема почти, телеґрафи, телефони, залізничні, податковий уряд, повітовий суд та скарбову сторожу.

3. листопада. — Перенято військове майно від австрійських військових частин, стаціонованих в Угнові на двірці — один з більших саперських маґазинів (K. u. K. Mob. Schanzzeugsdêpot nr. 1) з великими запасами екразиту, динамону, світляних пістолів і ракет, сотки прирядів до копання та забезпечування стрілецьких окопів, десятки ссучих помп, велику масу кільчастого дроту, панцирів, залізно-бетонових стовпів і т. п. матеріялу, котрий опісля вчасно евакуований з Угнова служив частинам І. Корпусу У. Г. А. в цілій його кампанії.

Тогож дня перенято т. зв. „Heimkehrlager“ на фільварку Биків коло Тарношина, забезпечений на зиму в живність та медикаменти.

4. листопада. — Зорґанізовано так названу „Окружну Команду Українського Війська в Угнові“, що під тою назвою проіснувала до кінця листопада. Пізніше названо її „Команда У. В. в Угнові“, а вкінці „Стаційна Команда У. В. в Угнові“; — назви змінювано в міру того, як меншали її компетенції. Найстарший ранґою на місці старшина, четар Семен Трусевич, обняв команду[1]).

7. листопада. — Заприсяжено згуртованих коло „Окружної Команди Українського Війська в Угнові“ — старшин, підстаршин і стрільців. Присязі проводив місцевий сотрудник о. Марко Ґіль.

10. листопада. — Міліція зорґанізована в с. Ульгівку поручником Володимиром Гойвановичем[2]) і підхорунжим Василем Артимовичем заняла маґазини австрійської військової господарської команди в селі Жерники на Холмщині й перевезла їх до с. Ульгівок.

12. листопада. — Міліція з с. Василева Великого зорґанізована підхорунжими Гнатом Барилою[3]) і Іваном Вітиком привела до Угнова двох польських полонених, з котрих один був ранений в руку. Оба з відділу П. О. в Лащеві, прослідкували терен між Ульгівком а Василевом.

Пор. Іван Пушкар

14. листопада. — Окружна Команда Українського Війська в Угнові, щоби утруднити місцевим полякам конспіраційну роботу, назначила місцевого латинського пароха о. Соколовського[4]), секретара суду Лопацького та бувшого леґіоніста Лозінського, замешкалих в Угнові — чільніших польських діячів, закладниками, від-

[1]) Пор. „Перші дні листопада 1918. року“. Спомин. Написав: інж. Корнель Целевич. Літопис Черв. Калини ч. 11. з 1933. р. стор. 9—12.

[2]) Поручник, потім сотник У. Г. А. Володимир Гойванович — родом з Милятина, пов. Камінка Струмилова, — проф. ґімназійний, помер 29. V. 1920. р. в таборі полонених в Фридрихівці коло Проскурова. В Угнові командант „Стаційної Команди У. В. в Угнові“, опісля командант булавної сотні IX. Бриґади.

[3]) Підхор., потім четар У. Г. А. Гнат Барила — родом з Василева Великого, відїхав 17. листопада 1919. р. під Ярослав разом з другими і вступив до групи Клея, потім VI. Раво-руської бригади, помер в січні 1920. року в Черноміні коло Ольгополя.

[4]) Пізніший римо-кат. парох при костелі катедральнім у Львові.

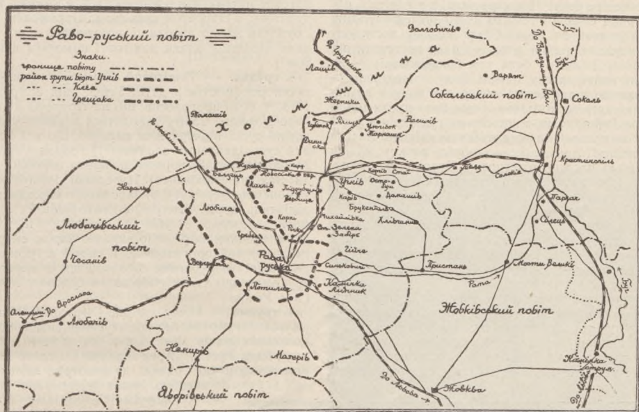
повідальними життям за всяку конспіраційну діяльність місцевих Поляків проти української державности. Понадто заведено обмеження в подорожуванню так місцевої як і дооколичної людности і заряджено зложення мисливської зброї.

15. листопада. — Переїхали через Угнів в сторону Рави Руської останні поїзди — транспорти повертаючих до дому з Волині австрійських і мадярських роззброєних вояків.

17. листопада. — Майже ціла відрухово зорґанізована в перших днях листопада військова ґрупка в силі 35 люда з чотирма старшинами відповідно узброєна з одним скорострілом відїхала поїздом на фронт під Ярослав (до Сорохова), де заосмотрені в амуніцію по 200 набоїв крісових на голову, живности на тиждень і по двіста набоїв до арматок, мали одержати завдання продертися через Раву Руську і Жовкву до Львова[1]).

24. листопада. — Після короткого бою в Белзі зі слабим нашим відділом, висланим з Рави Руської, — польський відділ майора Вечоркевича заняв Любичу Королівську. Потверджуються вістки, що наші опустили Львів.

25. листопада. — В наслідок мобілізаційних заряджень до Угнова напливають з дооколичних сіл покликані до війська. — Тому, що не було їх чим узброїти, поручник Володимир Хронович поїхав по кріси і амуніцію до Радехова. — Команду

злучилася з ґрупою поручника Клєя, пізнішою VI-тою Равською Бриґадою. — Угнів лишився без старшин. Охорону бараків і військового майна та публичного спокою переняли на себе ґімназисти і студенти, котрі в перших днях листопада всі до одного віддалися до диспозиції „Окружної Команди У. В. в Угнові".

19. листопада. — Команду „Окружної Команди У. В. в Угнові" — обняв поручник Володимир Хронович. — Видано мобілізаційні зарядження.

21. листопада. — Польський відділ майора Вечоркевича вирушив з Люблина на Раву Руську. Відділ зложений з двох піхотних сотень в силі коло 300 люда, відділу кавалерії около 50 шабель, двох піхотних пушок, 6-ти тяжких машинових карабінів та обозу з 14 возів і 2 полевих кухонь. — В одній зі сотень пробоєвий відділ з давних леґіоністів. Частини ті знаменито виеквіповані. У. В. в Угнові обняв переходово поручник Лев Дорожинський.

26. листопада. — Ґрупа майора Вечоркевича заняла с. Гребенне коло Рави Руської і зближається до Рави. Під Равою ідуть бої.

27. листопада. — Відділи майора Вечоркевича заняли о годині 12-тій Раву Руську. (Як голосить польський військовий комунікат з того часу по 22 годиннім завзятім бою).

Наша залога з Рави Руської уступила на Камінки.

До Угнова з кількома старшинами прибув четар Іван Пушкар і приступив до орґанізації двох сотень зі змобілізованих з околиці до протинаступу на Раву Руську від сторони Угнова. —

[1]) „Відомости про рухи і склад польських військових частин в листопаді, грудні 1918. р. і січні 1919. подаємо при узглядненню польських джерел".

29. листопада. — Хмарно. Гниле повітря. Ніччу приморозки. Ідуть останні приготовання до походу на Раву Руську ніччу з 29. на 30. листопада. — Власне поручник Володимир Хронович привіз трохи крісів і амуніції, котрими обділено більшу часть стрільців, поважне число стрільців має іти на Раву Руську невідповідно узброєне. — Наступ має початися над ранком дня 30. листопада о годині 4-тій. Угнівські сотні наступають від півночи і північного сходу двома ґрупами, з котрих одна мала заняти монастир Реформатів і відти наступати на місто, а друга заняти двірець і навязати сполуку з жовківськими частинами, що рівночасно наступали на Раву від полудня і полудневого сходу.

30 листопада. — Угнівські частини під командою четара Івана Пушкара заняли в час свої позиції під Равою Руською і в означеній годині були готові до бою. Стежі вислані в сторону жовківських частин (тих, що мали наступати від сторони Жовкви і були там орґанізовані) — не могли найти звязку з ними. Тому по годиннім очікуванню четар Іван Пушкар дав приказ до наступу частині, що разом з ним була проти монастира Реформатів, а щойно на гук стрілів у тій стороні рушила друга частина на двірець. Наступ не вдався. Хоч двірець здобуто, ранком мусіли угнівські частини відступати. Було багато ранених, між ними четар Йосафат Сідельник (що тяжко ранений в руку і остав з того часу інвалідом).

Жовківські частини, що мали спільно і рівночасно наступати о годині 4-тій ранком, розпочали наступ щойно по відвороті угнівських сотень, а відтак питали Команду У. В. в Угнові: чому не наступає...

Ситуація: Польській ґрупі майора Вечоркевича, котра з дня на день тепер кріпшає, дістаючи поповнення від місцевих поляків в Раві Руській і з Люблинщини, таки не вдалося передістати до Львова; зістала в Раві Руській, атакована від тепер і від сторони Жовкви і від сторони Угнова і Немирова та Маґерова. Від сторони Жовкви з нашої сторони оперує ґрупа Грещака, від сторони Угнова орґанізовані тут сотні під командою Івана Пушкара, а від Немирова і Маґерова ґрупа партизан сотника Клея.

2.

ГРУДЕНЬ 1918. Р.

1. грудня 1918. — До Угнова прибув начальник Раво-руського повіту Др. Микола Чайківський і його заступник бувший суддя Любомир Охримович і тут почали урядувати. Від тогож дня Угнів майже через $1^1/_2$ місяця був осідком українського старости Раво-руського повіту — Повітового Комісаріяту. По двох днях побуту в Угнові виїхав др. Микола Чайківський, покликаний на катедру математики в Університеті в Камянці Подільськім, а старостою став суддя Охримович, що і був ним аж до ліквідації, стараючись всіми силами цивільної влади повітової помогати фронтові[1]).

3. грудня. — Повітовий Комісаріят Раво-руський рескриптом з дати: Угнів, дня 3. грудня 1918. Ч. 6. У. проголосив, що на території цілого Раво-руського повіту заводиться воєнний стан і воєнні суди, підчеркуючи виразно, що під воєнний суд підпадають злочини: 1) головної зради, 2) шпигунство, 3) ворожі дії проти збройної сили Західно-Української Народньої Республики, 4) повстання, 5) бунту, 6) злосливого ушкодження залізниць, доріг, телеґрафів і телефонів, 7) допомоги в дезерції, 8) убійства, рабунку і підпалу. Всі ті злочини загрожено виразно карою смерти. Рескрипт той проголошено в спосіб в громадах уживаний (вибубнення, оголошення в церкві і друком) в усіх селах угнівського судового повіту і в м. Угнові.

4. грудня. — Ніччу з 3. на 4. грудня в Угнові і в околиці переведено арештування визначніших польських діячів. Деякі з них вспіли втічи в сторону Рави Руської. Арештованих відіслано вечером поїздом до Сокаля, де декотрих звільнено за кавцією. Інших інтерновано, зглядно конфіновано в запіллю, щоби охоронити їх перед можливістю колізії з воєнним станом.

5. грудня. — Приступлено до плянової мобілізації в Угнівщині. — З браку лікаря функції того ж при наборі сповняє санітарний хорунжий маґістер фармації Володимир Целе-

В свято мира і української державности в Угнові 1918 р. — Відділ Соколів на конях перед церквою.

[1]) Бл. п. Любомир Охримович. Після свого приїзду з України був довший час арештований за свою урядову минувшину, а потім вернув до Янова коло Львова, де пробував до своєї смерти. Від часу приїзду до Янова аж до кінця життя брав живу участь в життю Янівських товариств: Був головою Філії „Просвіти", надзірної ради кооперативи „Народний Дім", Повітового Комітету Трудової Партії і інш. Помер у Львові 12. VII. 1924., похоронений на Личаківськім цвинтарі.

Любомир Охримович повітовий комісар Раво-руського повіту від 2. грудня 1918 р. аж до ліквідації тогож.

вич[1]), що рівночасно зорганізував поміч хорим і раненим.

6. грудня—Польські відділи увійшли до с. Корні і с. Махнів; стягнули контрибуцію з місцевих селян в натураліях і одежі — (кожухах) та вернули до Рави Руської[2]).

7. грудня. — Над ранком прибуло поїздом зі Сокаля 45 т. зв. „вольних козаків“ Шурмяка — „Шурмяківці“. В Угнові провадиться дальше мобілізацію і організацію піхотних сотень і півсотні кавалерії. Перша угнівська сотня під командою четара Дмитра Бречки в силі около 150 людей обсадила с. Корні, с. Махнів і с. Новосілки Кардинальські. Команда сотні в Махнові.

8. грудня. — „Шурмяківці“ над ранком поїхали на Клебани, Гірку, Потилич і Зелену Гуту. Мали там знищити залізничий шлях і через Річки, Забіре, Хлівчани вернути в Сокальщину.

Повітовий Комісаріят розвязав по всіх селах „міліції“. Службу охорони публичного спокою мали нести від тепер виключно скріплені станиці жандармерії — народної сторожі в Угнові, в Річиці, в Вербиці, в Корчмині і Хлівчанах.

Мобілізація все поступає вперед

9. грудня. — До Угнова прибув поручник Олександер Перфецький і сотник Володимир Стафіняк. Перший, леґітимуючись призначенням з Державного Секретаріяту Військових Справ на Окружного Команданта Округи Рава Руська, мав продовжати орґанізацію Окружної Команди Рава Руська[3]), а другий обняти команду ґрупи боєвого відтинка „Угнів“.

Приступлено до реорґанізації „Окружної Команди У. В. в Угнові“. Ще кілька днів має вона істнувати під назвою „Команда У. В. в Угнові“, а відтак має бути зліквідована. З боєвих частин її утвориться 1. угнівський курінь під командою четара Івана Пушкара, дальше виділюється „Стаційну Команду У. В. в Угнові“ під командою поручника Володимира Гойвановича, виділюється інтендантуру і підчиняється її (під командою поручника Льва Дорожинського) Окружній Команді Рава Руська, утворюється Ратунковий відділ Окружної Команди (з двох свіжоіменованих воєнних хорунжих Григорія Салюка і Мельничука) Переходовий відділ і Стійкову сотню. Між ті команди, відділи, підвідділи і установи розділені зістали аґенди „Окружної Команди У. В. в Угнові“.

10. грудня. — Ніччу угнівські сотні вирушили на Любичу Королівську і Гребенне.

11. грудня. — В Любичі наші частини висадили по півночі залізничий міст на лінії Рава Руська—Белзець.

В с. Гребенне по тригодиннім бою з польськими уланами наші сотні мусіли уступити зі стратами. Між іншим ранено в ногу четара Івана Закалу (родом з Камінки Старе Село коло Рави Руської) — ідейного фронтовика, що незабаром помер від одержаної рани з причини ґанґрини в шпиталі в Сокалі.

12. грудня. — В ночі з 11. на 12. грудня вибух пожар бараку на стації в Угнові, де були приміщені стрільці стійкової сотні. В згарищах найдено трупи чотирьох стрільців: Яцка Базилики, Андрея Домініцкого, Олександра Стирка і Івана Солодухи, що їх вогонь застав спячих. Попаленим

(1) Йосиф Целевич — пор. (австр. Oberleutnant) кмдт 2-ої сотні полку ім. кн. Льва сот. Черевка (гляди кал. „Черв. Калини“ з р. 1922 стор. 124). (*24. XII. 1891 †24. IX. 1919).

(2) Володимир Целевич, маґ. фармації, саніт. хорунжий (австр. Fähnrich) при відтинку „Угнів“, опісля при І. гал. корпусі, опісля при аптичнім складі Нач. Команди УГА полк. Копистянський), пом. в Винниці на тиф в березні 1920 (*31. V. 1890 †31. IV. 1920).

---

[1]) Сан. хорунжий Целевич Володимир — маґістер фармації з Угнова, помер в Винниці зимою 1920. р.

[2]) Докладний опис цього заняття с. Корні і Махнів та слідуючих знайде читач в часописи „Голос з над Буга“, що виходить в Сокалі, а де появилися докладні репортажі пера Слави Яремової.

[3]) Гляди: Некрольоґ-спомин про Леся Перфецького в календарі Червоної Калини з р. 1922, стор. 123. — Родом зі Львова, сан. пор. У. С. С., помер як заступник команданта полевої лічниці Бриґади У. С. С. у Ялтушкові в грудні 1919. року.

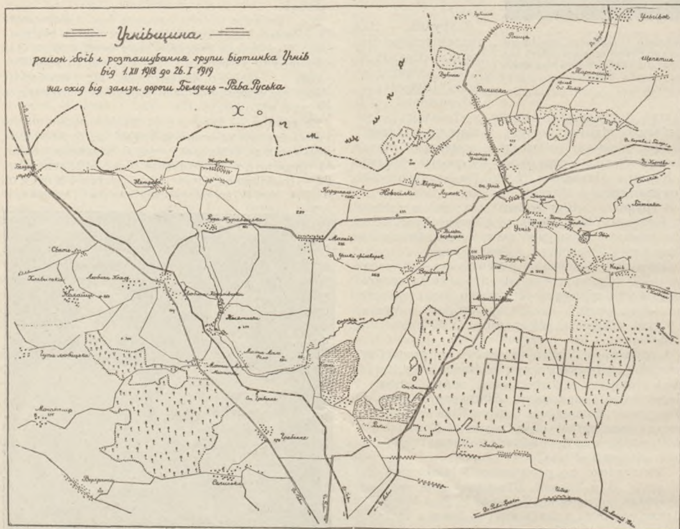
уряджено величавий похорон при участи війська і угнівських міщан.

13. грудня — Ніччу з 12. на 13. грудня відрухово зорґанізований з Любичан партизантський відділ під проводом хорунжого П. заняв залізничу стацію в Любичі Королівській, забрав до неволі 6 полонених і ранком прибув з ними до Угнова.

Тогож дня йшла битва в с. Корні. Польські відділи наступали під охороною броневика. Вкінці наші сотні були змушені відійти до с. Вербиця. Польський відділ заняв село Корні, перевів реквізиції і забрав до Рави Руської 46 селян.

200 до 300 людей, відділу телефоністів і харчевого обозу. Разом числив харчевого стану около 850 людей. Сотнями проводили високоідейні фронтові старшини четарі Стефан Васкан, Юрко Мельник, Микола Арсенич, хорунжий Лемішка, хорунжий Чубатий, хор. Пилипюк і другі. Харчевий обоз вів взірцево четар Сава Никифоряк, котрий попри те вкладав багато праці, авторітету і знання в виконання боєвих завдань куріня.

Польські відділи скріплені свіжоприбувшими силами заняли села Махнів, Забірє, Гійче і Синьковичі.

З Радехова приїхала т. зв. радехівська півсотня під проводом хорунжого Стефана Павлюка.

14. грудня. — До с. Карів прибуває сотня польової жандармерії зорґанізована на Камінках по уступленню наших частин з Рави Руської.

15. грудня. — Прибув до Угнова поїздами гарно виеквіпований 3. похідний курінь піхотного полку імени Гетьмана Івана Мазепи, зложений переважно з гуцулів, під командою поручника Шлемкевича. Орґанізацією, поставою і вирядженням пригадував той курінь перші австрійські баталіони з початків війни. Складався з чотирьох піхотних сотень, одної скорострільної сотні по

17. грудня. — Зорґанізовано Команду ґрупи відтинка „Угнів“, котрій підчинено 1. угнівський курінь і 3. курінь п. п. ім. Гетьмана Мазепи (гуцульський). Команду обняв сотник Володимир Стафіняк, адютантом його став четар Мирон Матюк і хорунжий Іван Лемішка.

Гуцульський курінь відійшов до Річок. В Угнові зукраїнізовано назви вулиць та написи крамничних вивісок.

19. грудня. — Погідна, морозна днина. Ішов бій в Річках. Поляки наступали під охороною броневика, з котрого засипали наші сотні артилерійським і скорострільним вогнем. Наступ відперто. Ранено курінного команданта поручника

Шлемкевича. Команду 3. куріня п. п. імени Гетьмана Мазепи обняв четар Стефан Васкан.

20. грудня. — Команді відтинка „Угнів" підчинено безпосередно зорґанізовану при 1. угнівськім курині чету кавалерії під командою воєнного хорунжого Палюшка.

Прибув зі Станиславова приділений на наш відтинок лікар сотник Др. Юда Симеон і обняв ведення полевого лазарету.

21. грудня. — В ночі з 20. на 21. грудня ішли бої в Річках і Корнях. З Річок наші частини уступили, бо противник старався окружити їх лісами. В Корнях віднесли наші побіду. Поляки зі стратами утікли до Рави Руської.

22. грудня.—З 21. на 22. грудня ясною морозною ніччу угнівські сотні впали до Белзця, висадили міст, спалили маґазини, а над ранком вернули до с. Корнів, Вербиця, Махнів і до Угнова.

До служби полевого духовника відтинка „Угнів" зголосився о. Михайло Твердохліб[1]).

24. грудня. — Хмарно, відлига. Поляки з панцирки острілюють Корні.

25. грудня. — Польські Різдвяні Свята. Цілий день слота. В Корнях зведено завзятий бій, у якім гуцульський курінь під проводом геройських четарів Стефана Васкана і Юрка Мельника віднїс велику побіду над польськими частинами. Десятки польських трупів вкрили поля довкола с. Корні. Бій ішов цілий день.

26. грудня. — Від години 5-ої до години 11-тої сильний артилерійський вогонь на Корні з польської сторони, що вчора відступила з великими втратами. — Наші сотні відійшли на ліпше укріплені позиції до Вербиці.

27. грудня. — В Угнові відбувся величавий похорон 3 убитих, зглядно померших від зранення стрільців: Андрія Грицини, Івана Граблюка, і одного незнаного імени.

[1]) Гляди: Некрольоґ-спомин про о. Михайла Твердохліба в календарі Червоної Калини за р. 1922. стор. 120. Полевий духовник при команді відтинка „Угнів", потім при IX. Белз. Бригаді, XXI. Бригаді, а вкінці при вишколі II. Гал. Корпусу. Помер 29. листопада 1919. в Летичові в 32 році **життя**.

28. грудня. — До Піддубець через Угнів в полудне поїхала приділена на відтинок Угнова батерія („6 канонів" — як казали угнівські міщани) під командою поручника Івана Околота. На відтинку Угнова вперше в тій війні заграли українські армати.

29. грудня. — До полудня слота. Ніччу ясно і вітер. Наші частини заняли с. Корні, що їх відтак запалив уступаючий ворог.

30. грудня. — Наша батерія острілювала Раву Руську; згоріла Шабельня, присілок коло Рави.

31. грудня. — Ситуація: Польські сили, згруповані в Раві Руській роблять наступ в напрямі Угнова — на відтинок „Угнів". Ґрупою тою командує підполковник Зажицький. Диспонує около 1.200 людьми, в тім 6% старшин та около 200 кавалеристів, панцирним поїздом, 28 скорострілами та 6 арматами.

Українські сили, що держать відтинок „Угнів", згруповані в Забірю — Михайлівці — Вербиця — Махнові — Новосілках — Піддубцях — Карові і в Угнові. Складаються на них: 1. гуцульський курінь під командою четара Івана Пушкара та 3 пол. курінь п. п. ім. Гетьмана Івана Мазепи (гуцульський) під командою четара Стефана Васкана, разом 9 сотень боєвих піших, кожна сотня з одним або двома скорострілами, півсотні кавалерії під командою воєнного хорунжого Палюшка, 6 армат під командою поручника Івана Околота, одна сотня полевої жандармерії, одна стійкова сотня, одна запасна, переходовий відділ та два відділи телефоністів.

В Угнові: Команда ґрупи відтинка „Угнів", Окружна Команда Військової Округи Рава Руська. Стаційна Команда У. В. в Угнові, Рахунковий Відділ О. К. В., Інтендантура. З чинних цивільних установ: Повітовий Комісаріят і Харчевий Уряд, Уряд податковий, Станиця державної сторожі (станиця жандармерії).

Українські сили зґруповані на відтинку „Угнова" в другій половині грудня 1918. р. обчислюємо на около 1000 людей харчевого стану, а в тім около 40 старшин, один лікар, один хорунжий фармацевт, півсотня кавалеристів, 16 скорострілів і 6 армат. **(Д. б.).**

Михайло Чайківський і Україна

Написав: *Ігор Лоський.*

Михайла Чайківського, або Садика-Пашу, як став він називатись після того як прийняв магометанську віру, знаємо ми всі як польського письменника. Значно менше натомісць відома його спроба в своєрідних, що правда, формах українсько-польських відродити стару козаччину, як рівнож його симпатії до України і її визволення.

Годі, звичайно, тут давати вичерпуючий нарис діяльности Чайківського звязаної з Україною. Хочу тому звернути лише увагу на деякі менш відомі моменти тої діяльности.

Народжений у 1808 році в Гальчинці на Поділлю, Чайківський вже з молодих років, так як його старші сучасники — Богдан Залеський, Тимко Падура, і інші, цікавиться Україною і її минулим. Під час повстання 1831 року, в якому Ч. нарівні з іншою шляхетською молодю Правобережя приймає участь, бачимо його в рядах полку Ружицького — так званих Волинських козаків. В цім полку існували певні українські традиції, бо і за пісню мав він український вірш, так звану „рухавку" написану Падурою, що починався словами „Гей козаче на врага". Змушений разом з іншими повстанцями еміґрувати, Чайківський опиняється у Франції, де починає писати. В своїх романах, колись таких поширених

Михайло Чайківський. Садик Паша.

а тепер цілковито забутих, бере Ч. сюжети з українського минулого, надолужуючи свої досить поверховні історичні відомості, фантазією. Хоча своєю літературною формою, як рівнож свідомим насвітленням минулого в дусі польсько-українського ідилічного співжиття, твори Ч. мало до нас чим промовляють, вони однак відограли свою досить позитивну ролю на Україні. Такі видатні українські діячі з поміж правобережної шляхти як Володимир Антонович, Кость Михальчук, а пізніше Вячеслав Липинський-завдячують, за їх власним признанням, своє зацікавлення Україною, яке привело їх пізніше в ряди свідомого українського громадянства, у великій мірі повістям Чайківського, читаним у молодечих роках.

Але головним полем діяльности Ч. стає швидко політика. Як знаємо польська еміґрація розбилася на кілька таборів, з яких найголовніші були: аристократичний навколо старого князя Адама Чарторийського, якого ця частина еміґрантів проголосила королем „де факто", далі демократично поміркований з проф. Лелевелем на чолі і зрештою радикально-демократичне обєднання з нахилом до соціялізму. Чайківський прилучається до монархічного табору і стає досить швидко довіреною особою у Чарторийського. З доручення останнього він відбуває кілька подорожей до Риму, Німеччини, Швайцарії аж у 1841 році вирушає, яко дипльоматичний аґент Чарторийського до Туреччини, куди все частіше звертає свої погляди польська еміґрація.

Треба мати на увазі, що після перемоги над Туреччиною і заключення в 1829 році Адріянопольського трактату Росія продовжує змагати до цілковитого пригорнення під свій вплив Балканського півострова й звязаної з тим ліквідації Отоманської Імперії. Микола І. не раз виступає перед іншими урядами Европи, в першу чергу англійським, з пропозиціями на зразок зробленої їм в році 1848 про те, щоб „улаштувати похорон" для Туреччини. Знов же таки европейські держави — в першу чергу Франція, не рахували можливим допустити до зросту російського впливу на Балканах. Загалом весь час від Адріянопольського миру до Кримської Війни становище на близькому Сході було напружене і завше можна було сподіватись конфлікту. Все це змушувало польську еміґрацію, а особливо ґрупу Чарторийського, яка основувала свою акцію на міжнародній інтервенції, з великою увагою слідкувати за розвоєм подій на Сході. Не мало сприяло надіям, які покладали поляки на Туреччину, прихильне відношення останньої до польських змагань, маніфестоване хоч би тим, що Туреччина не признала офіціяльно поділу Польщі.

Таким чином Туреччина була найсприятливішим місцем, де поляки могли б зосередити свою працю проти Росії. В Чайківськім мала ґрупа Чарторийського як найліпшого виконавця для своїх плянів, бо він приступаючи до співпраці з Чарторийським, в своїй проґрамі відвів поважне місце налагодженню звязків з Туреччиною.

Прибувши до Царгороду Чайківський відразу розвиває гарячкову діяльність. На цілому півострові від Добруджи до Боснії орґанізує він свої аґентства. Одночасно уводить поляків до французьких конзулятів і аґентсв, одержуючи таким чином вплив на їх працю. Зрештою орґанізує для польських еміґрантів кольонії. Відносно турецької влади Ч. завойовує собі становище майже посла, з ним рахуються і до голосу його прислухаються.

Проґрама діяльности, яку собі закроює Ч., надзвичайно широка і в деяких своїх частинах може навіть фантастична, але певні успіхи в її здійсненню він без сумніву має. Головним своїм завданням рахує Ч. — увійти в звязок з усіма силами, що так чи інакше ворожі до Росії.

Такими силами були в ті часи кавказці, що на чолі зі своїм вождем Шамілем, вели героїчну боротьбу з московським наїздником. Але головну свою увагу звертає Чайківський на донських і українських еміґрантів, які перебували в межах Туреччини.

Що-до українців, то основу їх становили рештки запоріжців, які після зруйнування Січи виселились до Туреччини і після довгих блукань осіли над Дунаєм, творячи тут так звану Задунайську Січ. У 1828 році, кошовий Задунайських Запорожців Гладкий перейшов, як знаємо, на російський бік. З ним перейшла більшість козаків. Але скоро після переходу частина їх повтікала назад, до тих що залишилися в Туреччині. До них прилучались кріпаки, що постійно тікали з України. Так що хоча Січ, після переходу Гладкого була скасована, але українські кольонії в Добруджі і над Дунаєм лишилися.

Серед цих еміґрантів роспочинає Чайківський гарячкову діяльність. Він обїздить всі козацькі оселі, завязує особисті стосунки з їх провідниками, надсилає туди своїх аґентів для аґітації

В інструкції одному з них Ілінському, він доручає серед дунайських українців вести агітацію в такому напрямі: в Польщі серед шляхти немає ненависти до православної віри і коли б істнувала знов Польща, то булаб найбільша толеранція. Оскільки б зайшла мова про погане ставлення панів до селян, то Ілінський має в усьому обвинувачувати російський уряд. Такою агітацією сподівається Ч. „привязати українське населення до польських змагань і на прищеплення тих думок на Україні".

Свою діяльність серед еміґрантів Чайківський стремить поширити рівнож на територію України. В Царгороді друкує він відозви українською мовою, які його агенти доставляють на Україну. В тих відозвах звернених до „панів отаманів, полковників і сотників, старших і панів чорноморського люду" Чайківський пропонує їм піднятись проти Росії в союзі з поляками.

Діяльність Чайківського не могла звичайно не звернути на себе пильної уваги петербурзького уряду. Після придушення за російською помічю повстання в Угорщині, польські повстанці на чолі з ґен. Бемом, які брали участь в повстанню, опинилися у великій кількости в Туреччині. У відповідь на вимоги австрійського і російського урядів видати повстанців, ці останні перейшли на іслам. Тим самим, згідно з турецьким правом, турецький уряд не міг погодитися на видачу їх. В цілій цій справі багато допоміг повстанцям Чайківський. Це так обурило російський уряд, що його представники стали як найрішучіше вимагати від турків, ліквідації польської аґенції і видалення Чайківського. Ціла справа закінчилася тим, що аґенція, що правда неофіційно, продовжувала своє істнування, що ж до Чайківського, то він мусів зробити те, що незадовго перед тим зробили Бем з товаришами, прийнявши іслам під іменем Мехмет Садика. Від безпосереднього керування аґенцією він мусів усунутись, але ж певний вплив на її діяльність продовжує мати. З того ж часу помічається певне розходження поміж Чарторийським і його резідентом на Сході, головно завдяки дорадникови першого ґр. Замойському. Що правда Чайківський продовжує листування з Чарторийським і сохороняє до останнього на завше великий пієтизм, але політичну свою діяльність веде більш самостійно, маючи на увазі в першу чергу інтереси Туреччини. Крім того у теперішнього Садика повстають якісь власні плани відносно України. Сам він це, і багато іншого в споминах своїх замовчує, але сучасники його згадують досить недвозначно про мрії Чайківського відограти якусь велику ролю, як що не в Польщі, так бодай на Україні. Москаль еміґрант Кельсієв, що познайомився з Чайківським у Царгороді, каже в своїх споминах про наміри останнього „стати українським гетьманом".

Обставини немов би сприяють плянам Чайківського і польської еміґрації, бо відносини поміж Туреччиною і її спільниками з одного боку і Росією з іншого загострюються все більше. Зрештою на весні 1853 року приходить до офіціяльного зірвання дипльоматичних зносин. Відразуж Чайківський виступає перед турецьким урядом з проектом утворення полків козацьких, польських леґіонів, аби прихилити на свій бік всі народи пригнічені Росією. Турки поставились прихильно до плянів Чайківського і він дістав дозвіл на формування козацьких полків. Самому йому признано гідність „міріміранa-паші", якою давніше наділювано запорожських гетьманів, які приймали турецьку протекцію. Для своїх полків він одержує прапор гетьмана Петра Дорошенка, що переховувався в Царгородській патріяршій церкві.

Чайківський дуже енерґійно береться за орґанізацію свойого „українсько-польського" козацтва. Але сувора дійсність, як і все, так і тим разом, насміялась з романтичних фантазій Садика. Йому вдається притягти до себе трохи колишніх повстанців з 1831 року на старшинські посади. Але вже на звичайних козаків доводиться йому, як сам він каже, набирати всяку голоту з поміж болгар, сербів, турків. Багато перешкоджає Садикови і його давніший ворог і конкурент, Замойський, який і собі береться за орґанізацію польських військових частин.

До часів початків орґанізації козацьких полків відносяться документи, які Садик немов би одержав з України і на які він посилався перед турецьким урядом, бажаючи прихилити його до своїх плянів.

В перших з тих паперів (опубл. повністю Є. Рудницьким в Збірнику „За сто літ" кн. І, Київ, 1927, ст. 64—65) якийсь „секретний патріотичний комітет України і Бесарабії", звертається до „козаків турецько-запоріжських". Він пригадує про те, що „ми колись носили героїчне імя козаків і мали своїх власних гетьманів", для того, щоб „запалити гордістю" серця еміґрантів, і щоб вони побажали повороту своєї колишньої слави і свободи „нашої спільної батьківщини". Во імя цього комітет закликає українських козаків, що знаходяться в Туреччині „сполучитись з ним для спільної справи" в порозумінню з турецьким урядом. В другім документі той же комітет звертається до турецького уряду з проханням прийняти під свій протекторат Україну і Бесарабію, дозволити обєднатись з запорожцями в Туреччині і погодитись на вибір гетьмана. Підписані під тими паперами ґенерал кн. Дабіжа, ґен. Фрайченко, статський совітник Образа і інші, між ними як окремий делеґат України фіґурує Петренко. Не можемо не добачити в тих документах великих суперечностей. Так Україна трактується там окремо від „Малої Росії", як дві окремі провінції. Ближче займатись аналізом їх тут звичайно годі. Не виключено зрештою, що сам Чайківський прийняв діяльну участь в складанню цих документів. З другого боку однак треба підкреслити, що про заходи Чайківського було відомо на Україні. Свідчить про це поезія Падури „Гетьманці", написана їм з цієї нагоди: „Ми чесні рівні вільними станьмось, до нас гетьмани озвались. Чим були вчора в собі пригляньмось, чим нинька і як зістались". — Але захоплення вистарчило як видно, лише на перші рядки, бо далі вже звучать інші настрої. „За годин кілька — а час уходить. Кінчитись чесним в безславі. Все нас цуралось, а

сонце сходить так як сходило у Полтаві", цим натяком на полтавську трагедію кінчає Падура свою поезію.

З початком кримської війни Садик Паша вирушив зі своїми козаками на фронт і мав кілька сутичок з російськими військами. Але позатим йому у військових подіях не довелося відограти якоїсь визначнішої ролі.

З кінцем кримської кампанії закінчується фактично політична діяльність Чайківського. Він лишається на турецькій службі зі своїми козаками, як звичайний турецький ґенерал. Тут переходить він важну еволюцію. Зневірений в колишніх ідеалах, він звертається до царя Олександра II з проханням про амнестію і у 1872 році вертає на Україну. Тут покинутий усіма, напятнований своїми колишніми товаришами зрадником, закінчує він у 1882 році своє життя самогубством.

Повернемо ще до головного питання, яке нас цікавить — відношення Чайківського до української справи. І тут мимоволі повстає питання, чи була ця справа для нього чимось дійсно рідним і близьким, чи дивився він на неї лише як на один з помічних тактичних засобів, в своїм головнім завданню — визволенню Польщі. Як згадувано вже, Кельсієв каже нам про пляни Чайківського „стати українським гетьманом". Про ці пляни його звязані з Україною говорить рівнож син його ген. російської служби Адам Чайковський, в написаній їм біографії свого батька. Він підкреслює там бажання Садик-Паші підняти на Україні повстання во імя незалежности останньої. „Вступ в межи російської Бесарабії — стоїть далі в цій біографії — заповідав загальне повстання на Україні во імя вольностей козацьких". І далі автор біографії все згадує про наміри батька звязані з „українською справою".

Цікаве світло на наставлення Чайківського кидає видана їм у 1857 році у Парижи книжка польською мовою (з окремими місцями писаними мовою українською) — „Козаччина в Туреччині" Книжка ця, як і вся інша творчість її автора, зраджує велику фантазію, яка допомогає йому по своїй уподобі перекручувати факти. Особливо це стосується до історичної частини цього твору, де автор займається історією козаччини і України. Але одночасно цікава ця книжка тим, що відбиває наставлення Чайківського до української справи. За помічю, що правда апокрифічних, матеріялів хоче він звязати свою акцію в Туреччині, з акцією Мазепи і Орлика. В інших уступах Чайківський з великою симпатією згадує про стремління України до незалежности: „Військовий дух народу (українського), клімат і плідність землі, географічне положення... предназначили цій землі бути самостійною державою". Він жалкує, що українці не зуміли цього осягти „хоч більше мали перемог і більше пролили мужньої крови, аніж Рюрик і Романови на їх поневолення". Лише Хмельницький, який „у Київі по монаршому приймав послів від чужих дворів" думав деякий час про незалежність, але обставини змусили його звертатися за протекцією до Москви. В невдачі Гадяцької угоди обвинувачує Чайківський „сліпоту" тодішніх правлячих польських кол і анархізм польської шляхти.

Як бачимо навіть з наведених цитатів погляди Чайківського на українське минуле, далеко відбігають не лише від утертих поглядів тодішніх польських істориків, але і від поглядів прихильників історичного польсько-українського співжиття зпосеред поетів польсько-української школи. Треба додати ще, що і за сучасними йому українськими змаганнями слідкує Чайківський і з глибоким співчуттям згадує про мучеництво Шевченка і його друзів.

Хто знає як би саме українство в часи Чайківського, мало в собі більше войовничих політичних моментів, як би не сходило воно на манівці культурницького народництва, то може і такий Чайківський не лишивсяби поза межами українства. А так він, кажучи словами Вячеслава Липинського, „носячи в души своїй привязаність до Матери своеї України, блукав з нею в сутінку розсвіту від Польщи до Туреччини, від Туреччини до Росії і залишився в історії українського відродження лише предвозвістником ліпшої будуччини — Вернигорою шляхти української — втіленням її буйного духа, що шукав своеї правдивої —колись в історії давно втраченої Батьківщини".

Оскілківщина

Написав: *Сотник Петро Проценко.*

Приступаючи до опису чинів „Оскілківщини", я змушений заздалегідь зазначити, що деталі цих чинів, з тягом літ, затерлися в моїй памяті, а з другого боку, всі документи, завдяки ріжним умовинам військового життя, або згубилися, або знищені ворогами, в руки котрих вони попали. З цих причин, я хочу зазначити тільки те, що ще яскраво держиться в памяти, та додати до інших, скажу, скупих споминів про „Оскілківщину", котрі до цього часу фіґурують в нашій літературі.

Не вступаю наразі в полеміку, але хочу тільки в коротких рисах висвітлити правдивий стан цього виступу, проти Уряду Української Народньої Республики, — властиву назву котрому зможе дати в майбутности історія.

На підставі наказу, я мав зявитися до Штабу Північної Групи 28. IV. 1919 року в м. Рівному, на військову нараду, та для отримання директив щодо спільних бойових акцій проти большевиків, на випадок пролому фронту, та загрожуванню Кремінецькому повітові. Мушу зазначити.

що в ті часи, через бойові обставини, я не міг наладнати звязку з Губерніяльною Комендантурою Волині, котрій безпосередньо підлягав. Через те я яко кремінецький повітовий комендант, з підлеглими мені сотнями пішими, кінною та кулеметною ватагою, в оперативному відношенню згідно з наказом, підлягав Штабові Північної Ґрупи, на чолі котрої стояв отаман Оскілко, а начальником його штабу був ґенерального штабу ґенерал-хорунжий Агапієв.

О годині 17-й 28 квітня 1919 р. я прибув до м. Рівного, де на двірці знаходився в потягах ввесь військовий апарат Штабу Ґрупи. Зявившись до штабу, я ніяк не міг стрінутися, як з отаманом Оскілком, так і з його начальником штабу — ґенералом Агапієвим, а штабові старшини давали якісь дивні відповіді...

Давши свою адресу, я пішов до Рівенського повітового к-та сотника Демидовича, де я чекаючи на повідомлення зі Штабу заночував. Ділючись своїми спостереженнями та враженнями про тогочасний стан бойових акцій на фронті проти більшовиків, з сотником Демидовичем, ми інтуїтивно відчули рівнож і згущену політичну атмосферу, котра запанувала в той час в м. Рівному. Однак не маючи конкретних даних ми хочне-хоч змушені були чекати аж до того моменту, коли ця атмосфера розрідиться. Дійсно, вона розрідилася в ніч 28—29 квітня 1919 року.

Як грім з ясного неба, упала відомість про те, що отаман Оскілко заарештував премієра міністрів Уряду У. Н. Р. — Мазепу, військового міністра отамана Сиротенка та інших.

Опинившись в такому досить прикрому положенню, я в товаристві Рівенського пов. к-та, ранком вийшов на вулицю, аби засягнути більш певних інформацій від самого коменданта Ґрупи отам. Оскілка, або його нач-ка штабу ґенерала Агапієва.

Всі наші старання стрінутися з ними, не дали пожаданого наслідку. По вулицях міста ходили військові патрулі, а тому за всяку ціну ми мусіли вистаратися перепустку, котру видавалося в комендантурі міста, як також я довідався і гасло від одного штабовця, котрий поінформував мене про стан річей та зазначив, що уже призначений провізоричний „Всеукраїнський Конґрес", де „отаман Оскілко сам себе проголосить Головним Вождом всіх збройних військових сил на Україні", а тому: „всі накази по війську, од нині мусять виконуватися тільки по затвердженню отаманом Оскілком, а не бувшим Головним Отаманом С. Петлюрою". Тодіж був виданий наказ про зняття одної дивізії з району фронту та пересунення її в м. Рівне для підтримки цієї акції...

Зпочатку ми ніяк не могли знайти підстави цього чину, але не вдаючись в деталі його у мене станув перед очима в першу черґу фронт, котрий міг бути цілком знищений, а з другого боку — братоубивча боротьба. Ці міркування і заставили мене всіми силами старатися як найскорше відістатися з м. Рівного до Ставки Головного Отамана С. Петлюри, котра на той час знаходилася в м. Здолбунові.

Розрахунок мій був той, що інформації мої про стан в м. Рівному, зможуть допомогти зліквідувати, на той час так некорисний для Української Держави виступ, піднятий отаманом Оскілком.

Отож дізнавшись про гасло, котре було до 12 години „Стріла", я виїхав у товаристві державного інспектора по авіації, сотника Кривенка з м. Рівного на с. Басів-Кут через кордон війська, котре оточило місто заставами.

Не описуючи детально цієї подорожі, зазначу лише те, що нам, з великим трудом, удалося дістатися до Ставки Головної Команди о годині 17.30. Потяг Головного Отамана стояв на станції Здолбунів. Коло потягу проходжувався Головний Отаман С. Петлюра, в товаристві одного штабового старшини.

На підставі нашого зголошення, ми були приняті в ваґоні самим Головним Отаманом С. Петлюрою, котрий довідавшись про ціль нашого приїзду — сказав: „Сумно і боляче, що в той час, коли на фронті ллється кров наших дорогих борців, за дорогу нам всім Українську Державу, знаходяться люди, котрі своїми чинами, нищать ці титанічні змагання за наш Ідеал Самостійности та Незалежности Нашого Краю". Далі Головний Отаман зазначив: „Цей чин виступу проти Уряду У. Н. Р., зробив один тільки ґенерал Аґапієв, бо отаман Оскілко замолодий і був оруддям свого помішника, якого здібности ніхто не може відмовити. Сталося! Однак не хочу піднімати кріавої боротьби проти війська, котре знаходиться в руках отамана Оскілка. Треба знайти інший вихід!..."

Тут похиливши голову, він смутно додав: „Самостійники пропонують мені диктатуру, але цього на себе я не хочу брати"... В току цієї розмови, я звернувся до Головного Отамана з проханням, аби він дав мені писемний наказ до військових частин м. Рівного, про припинення виступу проти Уряду Української Народньої Республики, а також потвердження для мене, що я командірований Головною Ставкою, для зліквідовання цієї авантури, котру підняв отаман Оскілко.

Такий наказ я одержав, як також і посвідчення, якого оригінал є в мойому посіданню і тепер.

Одержавши документи, я з сотником Кривенком о 19 годині вирушив з Головної Ставки, та не доїзжаючи с. Басового-Кута злізли з фіри та стали пробиратися через кордон війська до казарм, так званих „Соляний городок" в м. Рівному.

Зявившись у казармах о 22.30 годині, я звернувся до полковника артилерії Бошинського (пізніше ґен.-хорунжий), полковника Омемосіка, полковника Душенка, полк. Тихого і інших з наказом Головного Отамана, аби цей виступ негайно зліквідовано, в противному разі, всі будуть віддані військово-полевому судові як зрадники Української Держави.

З приводу цього наказу — жадних суперечок не було, а навпаки з великою охотою, зараз же складено ліквідаційний військовий штаб, на чоло котрого обрано мене.

З огляду на те, що точних інформацій про чини Штабу Північної Ґрупи не було, „Військовий

ліквідаційний штаб" видав такий наказ: „Берестейському стрілецькому полку вислати дві сотні, одна по залізничому торі на Сарни, а друга в напрямку на Ківерці — на віддалі від м. Рівно о $1\frac{1}{2}$ — 2 клм., та загородити дорогу виїзду потягів зі Штабу Північної Ґрупи. Полевій жандармерії — вести наступ на штаб ґрупи, тоб-то на залізничий двірець Рівно (штаб ґрупи був в потягах). Артилерію скерувати на штаб ґрупи. Решта війська в резерві".

Перед 24 годиною 29. IV. 1919 року, без жертв, Штаб Північної Ґрупи був в руках Уряду Української Народньої Республики. Всі заарештовані Оскілком на чолі з міністрами, були звільнені з під арешту.

Що-до отамана Оскілка та ґенерала Аґапієва, то як пізніше виявилося, вони ще перед захватом м. Рівного, виїхали потаємно о 18 годині автом в напрямку Польщі, а перейшовши кордон — там і залишилися, а з часом були інтерновані.

Доконавши ліквідації виступу отамана Оскілка проти Уряду У. Н. Р., — „Військовий ліквідаційний штаб" — повідомив про це Головного Отамана С. Петлюру, котрий приїхав з Головної Ставки броневим потягом до м. Рівного, в котрому з того часу пішла нормальна військова праця в змаганню з ворогами Української Держави.

Історія 8-ої Галицької Бриґади

(давнішої „Ґрупи Рудки" або „Ґрупи Гофмана").

Написав: *Д-р Іван Карпинець.*

III.

ВІД ТРАВНЕВОГО ВІДВОРОТУ ДО ПЕРЕХОДУ ЗА ЗБРУЧ (15. V. — 17. VII. 1919 Р.).

Стан тієї ґрупи Конаржевського, що занимала в цьому часі відтинок напроти „Ґрупи Гофмана", був 21. III. такий: 5 куренів (з того 3 познанські), 76 скорострілів, 14 гармат, 4.248 вояків (Hupert „Walki", 230). Отже чисельно, а навіть якостево мала вона перевагу над рудецькою ґрупою (познанські курені були добре вишколені та добре заосмотрені): тільки під зглядом скількости гармат була слабша. „Ґрупа Гофмана" могла числити тоді найбільше 3—$3\frac{1}{2}$ тисячі людей з малою скількістю скорострілів; тільки гармат було більше (може з 24), які однак не дуже то брали живу участь в боях, бо серед Наддніпрянців, які їх у великій скількости обслугували, почався фермент (про це буде мова далі).

Та не тільки наступами частин ґрупи Конаржевського на частини „Ґрупи Гофмана" зазначилися тодішні боєві операції на цьому відтинку. Починаючи з 21. березня, стали проявляти оживлену діяльність на фронті й поза фронтом рудецької ґрупи польські літаки; вони стало кидали на місточко Рудки бомби, які забирали багато жертв передусім з-посеред мешканців міста, Поляків і Жидів. Отож 21. III. появилися над Рудками аж 3 літаки та кинули бомби, з яких шкоди Українці не мали. Автор згадуваної брошури про Рудки пише про це так: ...„Radość była wielka (серед Поляків, як побачили 3 польські літаки, І. К.), bo powszechnie znana była zapowiedź trzech aeroplanów, jako znak końca ukraińskiej niewoli. Radość zmieniła się w smutek. Z aeroplanów padły bomby na miasteczko. Dwie osoby zabite, rannych ośm. Przygnębienie zapanowało w mieście. Jaki cel mieli lotnicy, rzucając bomby na polskie miasteczko? Ukraińcy nie ponieśli żadnej szkody" (стор. 21).

28. III. українські вояки робили приготування до приміщення скорострілів на костельній вежі в Рудках, певно з метою острілювати польські літаки (M. W. „Rudki pod okupacją ruską", 22).

Якаж ціль була наступів Конаржевського на частини „Ґрупи Гофмана" в днях 20—24 (зглядно може 19—23) березня? Бо певно не сама тільки охота відіпхнути українські частини дальше на полудне від залізничого шляху Львів-Перемишль грала тут ролю, але щось іншого. Доказом може бути приказ Нач. Довудзтва Ч. 5.400/І. до Івашкевича, який 19. III. перебрав вже команду над всіми польськими військами у Східній Галичині (Dowództwo Wschód) від ґен. Розвадовського. Цей приказ був такий: „Найвища Рада Мирового Конґресу в Парижі дала приказ, щоби заперестати воєнних кроків. Відповідні депеші відходять рівночасно. Щоби використати полишений до завішення зброї час, схоче п. ґенерал перепровадити акцію в цілі заняття простору Краковець-Яворів - Добростани - Янів - Немирів. Дальше був би бажаний удар в напрямі полудневім, в цілі заняття Рудок. Успіх однак повинен бути запевнений. Нач. Довудзтво (Hupert: „Walki"... 228; підкреслення моє — І. К.). Отже бажання заняти крім Яворівщини, Краковеччини й Янівщини, також і Рудки й Рудеччину перед сподіваним завішенням зброї і перед перемирям, був певно причиною цих безуспішних наступів ґрупи Конаржевського.

4. Справа поновного завішення зброї й перемиря. Коли У. Г. А. в березневій офензиві проломила залізничий шлях Львів-Перемишль і загрожувала знищенням польських частин в Східній Галичині, державний секретар заграничних справ З. О. У. Н. Р. Панейко, використовуючи це корисне положення на фронті, звернувся 13. III. 1919. р. з відповідною нотою до америк. президента Вільзона. На цю свою ноту одержав Па-

нейко відповідь, датовану 17. березня, такого змісту: „Президент Вільзон одержав Вашу телеґраму з 13. березня, в якій говориться про відносини між Україною та Польщею й про місію ґен. Бертельмі. Президент хоче, щоби Ви були певні, що він вповні здає собі справу про положення й через те негайно буде вислана на місце окрема місія коаліції, щоби перевести доходження про цілу ту справу. Президент є певний того, що в ожиданню приїзду цеї місії і в загальнім інтересі — Україна негайно здержить мілітарну акцію. Президент сподіється, що Україна матиме довіря до доброї волі коаліційних правительств, привести до вдоволяючої угоди між Польщею й Україною та через справедливу розвязку усунути конфлікти поміж обома народами". Цю ноту передав Панейкови, який перебував тоді в Льозані (Швайцарія), американський посол в Берні (Швайцарія); Панейко зараз виїхав до Парижа, передавши цю ноту галицькому урядови. Ця нота прийшла до Станиславова 22. III. 1919. р. („Стрілець" ч. 13. з 26. III. 1919., вид. в Станиславові, стор. 8.).

Окопи під Городком Ягайлонським. Сотня Гачкевича 3 бриґади У. С. С. Березень 1919 рік.

Цьогож 22. березня передполуднем привіз до Станиславова курієр від нового команданта польських військ в Галичині, ґен. Іванкевича, лист, в якім він подавав до відома, що переняв команду від ґен. Розвадовського та залучену до цього листа телеґраму у французькій мові від Найвищої Ради Мирової Конференції, що в дослівнім перекладі звучала так: „Ґен. Павленко — командант українських сил перед Львовом. 20. III. 1505. Дуже пильне! З Парижа ч. 44. в. 240. в часі засідання 19. березня Найвища Рада Мирової Конференції рішила запросити обі сторони, що стоять під Львовом, заключити завішення зброї в хвилі одержання цеї депеші. Наслідком того голови держав антанти й союзників звертаються до ґен. Павленка з закомунікованням просьби Найвищої Ради Мирової Конференції здержати негайно з його сторони ворожі кроки перед містом і в околиці Львова, котра то просьба вислана рівночасно до польського ґен. Розвадовського, команданта Львова. В часі тревання завішення зброї війська обох сторін останить на своїх позиціях. Комунікація залізницею між Львовом і Перемишлем лишається на всякий випадок свобідна в міру конечної потреби для щоденного заосмотрення міста Львова. Найвища Рада подає, що вона готова вислухати предложення щодо територіяльних претенсій обох сторін спірних і посередничити в Парижі між делеґаціями українською і польською, або також через посередництво такої відповідно кваліфікованої репрезентації, до котрої вибору обі сторони рішаться зобовязатися, а то в ціли переміни завішення зброї на перемиря. Вислухання української й польської репрезентацій щодо їх суперечних претенсій є також зависиме від формального услівя безпосередного негайного заперестання ворожих кроків. Водров Вільзон. Льойд Джордж, Клемансо, Орляндо". („Стрілець". ч. 13. з 25. III. 1919. р., вид. в Стрию, ст. 1).

Як зареаґувала на цю пропозицію завішення зброї Начальна Команда Галицької Армії? Про це довідуємося з обох видань 13. числа часопису „Стрілець" (стрийського й станиславівського)[1]. І так в стрийськім виданню з дати 25. III. находиться під текстом телеґрами таке повідомлення: „Начальна Команда уважала за свій обовязок повідомити про це фронт з візванням приняти це до відома та заявити свої погляди відносно цеї справи. В слід за тим старшини та козаки фронту зложили заяву, що вони відносяться з повним довірям до Начальної Команди та полишають її поглядови остаточні рішення відносно перерви операцій. Начальна Команда рішилася тимбільше прийти назустріч візванню 4-ох найбільших державних мужів світа, що антанта не має вже більше наміру накинути Українцям некорисної демаркаційної лінії, лише полишає усталення точок завішення зброї безпосередним переговорам в Парижі через висланих обома воюючими сторонами уповновласнених заступників. До цього часу буде тревати перерва в операціях на умовах, що обі армії полишаються на їхніх становищах. Переговори відносно точок операцій відбудуться

[1]) Часопис „Стрілець", починаючи з 13. числа, став виходити в Стрию, як орган для війська; перше станиславівське видання під ред. В. Пачовського закінчилося на 13. числі. Так отже ч. 13. „Стрільця" є подвійне, станиславівське й стрийське, але вони ріжняться і змістом і датою й форматом.

в найближчих днях між делеґаціями обох армій. Аж до часу заключення перерви операцій, тревають воєнні ділання на фронті дальше. Начальник Штабу Гал. Армії“ (стор. 1.).

Коли це повідомлення в стрийськім виданню „Стрільця“ є досить повздержливе, то за це повідомлення в станиславівськім виданню „Стрільця“ з 26. III. 1919. р. (ч. 13, стор. 8) є повне необоснованої радости й надії. Воно, подавши на вступі телеґраму Вільзона до Панейка а відтак зміст депеші Найвищої Ради Мирової Конференції голосило: „На основі цих телеґрам рішилася Начальна Команда Галицької Армії в порозумінню з Радою Державних Секретарів приступити до часового завішення зброї після лінії, яку визначують наші нинішні закопи. Комунікація між Львовом і Перемишлем лишається виключно тільки до довозу конечних для Львова харчів. Славне Козацтво! Це вже не услівя останніх переговорів, на які відповіла Начальна Команда Гал. Армії виповідженням перемиря і успішним бомбардуванням Львова! Граничною лінією лишається лінія нашого фронту, яку Ти Українська Оружна Сило держала власними геройськими грудьми! Антанта просить підписами президентів: Вільзона (Америка), Льйод Джорджа (Анґлія), Клєманса (Франція), Орлянда (Італія), щоби рівночасно з Поляками здержати воєнні операції і торжественно прирікає вислати нову місію та безсторонно розслідити українсько-польську справу й просить прислати українську делеґацію до Парижа, яка мала би вести переговори з Поляками, щоби закінчити кроваву війну межи обома народами. (Таку саму депешу про завішення зброї післала Антанта до команданта польського війська ґен. Розвадовського). Славне Козацтво! Твоїм геройським пожертвованням добуло Ти признання Антантою: Української Народньої Республики. Від сьогодня можуть заступники Укр. Нар. Републики говорити як рівні з заступниками польської держави. Це Ваша праця і Ваша вірність Україні!! Але справа ще не скінчена! Україна жадає ще надальше Вашої праці, а Рада Державних Секретарів разом з Начальною Командою, оперті на Ваші свідомі і карні ряди, сповнять з вірою в будучність Укр. Нар. Републики всю працю й поборють всі перепони, які станугь по дорозі скріплення й могучости нашої молодої держави. Начальна Команда Г. А. і Рада Держ. Секретарів, признаючи зміну поведення Антанти до Укр. Нар. Републики, готова заключити тимчасове завішення зброї, але взиває Вас, Славне Козацтво, пильнувати фронту, з таким самим пожертвованням і карністю, як до сьогодня й наказує рівночасно: Як довго справи дальше не розвинуться, здержатися від всяких зносин з ворогом, на якого мусимо й на дальше мати чуйне ухо й все готові батерії і скоростріли на захід і схід!!! Постій, 22. березня 1919. За Начальну Команду Г. А.: Омелянович-Павленко, ґен. хорунжий в. р., Курманович Віктор, полковник, шеф штабу в. р. За Державний Секретаріят Військових Справ: Петро Бубела, от. в. р.“[2]).

Коли таким оптимізмом була перенята Нач. Команда Г. А., то вояцтво, принайменше на рудецькім відтинку було, оскільки собі автор пригадує, противне всяким переговорам і обурювалося на те, що Н. К. Г. А. дається вічно водити за ніс іншим.

Радість Начальної Команди Г. А. вкоротці розвіялася, бо коли вона, згідно з зазивом Найвищої Ради, звернулася до польської команди з предложенням переговорів, то польська команда не спішилася й почала проволікати справу. Аж щойно за посередництвом америк. ґенерала Кермена[3]), який був тоді у Варшаві і дістав з Парижа доручення занятися справою завішення зброї, прийшло 27. березня до переговорів в Хирові (Др. Мих. Лозинський: „Галичина в рр. 1918 до 1920.“, стор. 86).

В цих переговорах брали участь слідуючі делеґати: ґен. Ґембачев, підполк. Фідлер, майор Долежаль, пор. Малецький, др. Михайло Лозинський та о. Бонн (як перекладчик), з української сторони, та полк. Кулінський, майор Маріянський, капітан Розвадовський, пор. Короткевич і ґраф Скарбек, з польської сторони (Лозинський, як вище, ст. 86—87: **Hupert: „Walki“.**)

Про перебіг переговорів написав др. Лозинський дослівно таке: „Ці переговори були для нас несподіванкою. Ми були певні, що Поляки так само як ми готові сповнити волю Найвищої Ради, і тому заключення завішення зброї піде зовсім гладко. Тимчасом вони заявили, що польська сторона може заключити завішення зброї тільки під умовою, що наше правительство до трьох днів від заключення завішення зброї заявить готовість заключити перемирє на основі проєкту комісії Бертелємі, який Поляки вважають єдиною основою дальших переговорів. Ми на це відповіли, що для нас є міродатне становище Найвищої Ради, отже тепер ми готові заключити завішення зброї, а про перемиря будемо говорити в Парижі. На це польська делеґація заявила, що на заключення завішення зброї на основі нашого предложення не має повновластей і мусить звернутися до свого правительства за новими інструкціями. Про вислід повідомить нас через парляментаря. Так переговори в Хирові скінчилися нічим і війна велася далі („Галичина...“, стор. 87.).

Гуперт, згадуючи за ці переговори, пише, що до порозуміння не дійшло тому, бо Українці домагалися перемиря при задержанню тогочасної боєвої лінії, а висліду переговорів не змінила й телеґрафічна конференція, яка відбулася 28.

[2]) Це повідомлення наводить в цілости й ґен. Омел. Павленко в своїм спомині п. з. „Українсько-польська війна 1918—1919.“, на стор. 55—56.

[3]) Др. Вас. Кучабський подає в своїй праці п. з. „Українська дипльоматія і держави антанти в р. 1919.“, друкованої в „Дзвонах“ в 1931. р., що цей ґенерал називався Ф. Й. Кернан. (Ч. VI., 389).

III. 1919. р. між америк. ґенер. Керменом і ґен. Павленком, а яку Кермен провадив з Перемишля („Walki...“ 233-34).

Про вислід переговорів в Хирові повідомила Начальна Команда Г. А. Найвищу Раду радіотелеґрамою, зазначуючи, що вина за дальшу війну паде на Поляків. А галицьке правительство заявляло всюди, що готове заключити завішення зброї. Однак парляментар, який мав передати польське предложення про дальші переговори, не являвся. „Замість того — пише Лозинський — являлися познаки, що Поляки готовляться не до завішення зброї, але до нової воєнної акції“ („Галичина...“, ст. 87).

Це відкинення Поляками українських пропозицій відносно завішення зброї дуже здивувало Лозинського. Він думав, що Поляки певно знають, що це їм перед Найвищою Радою Мирового Конґресу не пошкодить і тому такі певні себе. Цю думку потвердив Скарбек в приватній розмові, яку мав з Лозинським. Він казав, що Львовови вже нічо не грозить, та що Українці повинні відступити на лінію Бертельмі, бо за місяць викине їх армія Галера. Коли Лозинський переказав слова Скарбка в Станиславові, то там в це не вірили, та назвали це звичайним залякуванням противника (Лозинський: „Галичина...“, 89).

Ми умисне переповіли ширше справу завішення зброї з кінцем березня, бо з цього видно, що: 1) Поляки вже з кінцем березня 1919. р. думали й приготовляли ширшу воєнну акцію в Східній Галичині; 2) що в цьому часі галицький уряд і Начальна Команда Г. А. жили ілюзіями й надіями на антанту, зглядно Найвищу Раду Мирової Конференції в Парижі. А тимчасом ця антанта, як це ствердив Лозинський на основі актів перед своїм відїздом до Парижа (десь зараз по цих переговорах в Хирові), інтервеніювала до того часу тільки тоді, коли Поляки були в скрутнім положенню й так, як це Полякам було потрібне. Аналізуючи телеґраму Найвищої Ради з 20. III. 1919., зазначує він, що причиною також тієї останньої інтервенції Найвищої Ради було положення польської армії у Львові, а ціллю — зберегти Львів в руках польської армії. Та заки рішення Найвищої Ради прийшло до обох воюючих сторін, Поляки для оборони Львова вже його не потребували („Галичина..“, ст. 89).

(Далі буде).

Холодний Яр говорить

Написав *Юрій Горліс-Горський.*

(Продовження)

Увечорі двісті „бурлаків“ і місцевих повстанців зібралися коло сільської управи. З Мельників і Медведівки прибуло сорок підвод на кращих конях. Десять підвод мали взяти по дорозі в Матвіївці.

Кіннотчиків брали лише десять, для розвідки і розїздів по дорозі. Ґрупа була розбита на чотири части, при кожній один ручний кулемет. Цілі маршу, з місця ніхто не знав окрім штабу.

Головківку перейшли не затримуючися. У Матвіївці приєдналися підводи, які вже чекали, замовлені ще за дня. Матвіївських хлопців, які теж приготовилися „до походу“, чекало розчарування, бо ґрупи не збільшували, щоби не зробити її неповоротливою. Польовими дорогами обминувши Трилиси, підїхали після півночі під Олександрівку. Залишивши підводи позаду, розположуємося на краю лісочка під самим містечком і посилаємо двацять чоловіка обійти з двох боків місток, через який ми мали вірватися і тихо зняти, а як не вдасться, то збити з нього заставу.

Приділивши до кожної ґрупи людей, які добре знали містечко, Деркач виясняє кожній зокрема її завдання.

Залогу і місцевих комуністів сподіваємося захопити нечайно, бо від того часу як отаман Богдан поліг весною в бою із сотнею Будьоновської кінноти — Олександрівка вже відвикла від нальотів.

На містку, до якого було не більше трьохсот кроків, розляглося кілька стрілів, — потім наш умовний свист.

Пускаємося бігом туди. Один із висланих наперед хлопців, зустрівши пояснює, що застава зауваживши їх дала кілька пострілів і втікла до містечка. Наш „аванґард“ погнався за нею.

Добігши до містечка, окремі ґрупи розбігаються кожна на свою „роботу“.

Через місто вже гуркотіли підводи. Про невдачу нападу не могло бути мови, бо озброєних ворогів було в Олександрівці не більше сотні. Треба було лише скоріше справитися, щоби не надіспіла їм підпомога з Камянки або Знамянки, якщо Кваші чи Жукові не вдалося якслід зіпсувати залізниці.

Взявши з собою кіннотчиків заскакую у пошту де був телеграф і телефон. Застаю там лише дві панни: дижурну телеґрафістку та телефоністку, які трохи злякано, але з цікавістю приглядаються до нас.

Питаю, чи сповіщав хто Знамянку чи Камянку про напад на містечко. Відповідають, що Камянка від одинадцятої, а Знамянка від дванадцятої години не відкликуються. Є сполучення тільки

зі стацією Олександрівкою, яка сповістила теж, що звязок на оба боки має перерваний.

Значить, з обох боків наші хлопці своє діло зробили. З направкою залізниці у „товаришів“ діло скоро не йде. Боючись засідки, майже завше — чекають дня.

Забравши оба апарати, виїзжаємо на площу до штабу. Отамана не застали — поїхав на цукроварню.

Через якийсь час на площу стали зїжджатися підводи навантажені цукром, сіллю, сірниками і ріжним потрібним для нас крамом із склепів „Госбази“. Дядьки жартують, що добре „ярмаркувалося“.

Ґрупи Василенка і Чорноти прибули з підводами, на яких два кулемети, рушниці і набої захоплені в міліції і караульників. Вбити удалося не багато, бо все порозбігалося покидавши зброю.

Отаман приїхав заводською бричкою. На бричці чимала валіза з совітськими грошами. За півтори години — робота була скінчена.

Запаливши „Госбазу“ виступаємо в напрямку Івангорода. Залишивши його праворуч прямуємо до лісу „Нерубай“.

Ґрупи Кваші і Отаманенка дожидали вже нас у тому лісі.

Увечорі вирушаємо назад за залізницю, перейшовши її коло Соснівки. Отаманенко з Холодноярцями і своїми хлопцями приєднався до нас.

Кваша перебалакавши з Деркачем, повернувся до своїх лісів. Його люди мали розпустити у селах чутку, з тим щоби вона дійшла до червоних, що нальот на Олександрівку зробив якийсь переходячий партизанський загін, що „пішов на Херсонщину“.

Перейшовши залізницю без жадних пригод, перед Цвітною звертаємо на польські дороги. Обминувши також Любомирку, світанком вїжджаємо у Матвіївку.

По повороті до Мельників, все привезене поступило на „склади“ в розпорядження господаря. Частина грошей була призначена на розходи по розвідці і інші витрати поза межами Холодного Яру. Гроші призначені для „внутрішних“ розходів відіслано до Одеси, щоби через своїх людей обміняти їх на українські гривні та карбованці. В Одесі українські гроші розцінювалися вже дуже низько, а коло Холодного Яру, селяни зовсім не хотіли приймати совітських, лише українські і „миколаївські“.

Через кілька днів, в звязку з чуткою, що в напрямку Черкас зявилися нові червоні частини, около трьохсот Холодноярців виведено у табор в самому Холодному Яру. Там же був і штаб. Останні були в поготівлі не відриваючись від праці.

В перших днях серпня прибув до нас звідкись, здається із Повстанкому Правобережжа, Дігтяр-Хоменко, бувший „державний інспектор“ української армії. Здивувався, що у нас досі немає місцевого повстанкому (повстанського комітету). На цю тему відбулося в штабі декілька дискусій і нарешті постановили, „щоб не відставати від других“, — вибрати і собі повстанком. Завданням його, як заявив Дігтяр, має бути тримання звязку з центральним комітетом, аґітація та політична орґанізація селянства. На одному із схилів Холодного Яру відбулися збори, на які прибули представники із сіл. До комітету вибрали Деркача, Ільченка, Отаманенка, Микитенка та Терехова — бувшого політичного референта котрогось із українських міністерств.

Коли багато голосів викрикнуло кандидатуру Чорноти — той розсердився.

— Моє діло ворога бити, а не в засідання гратися. І взагалі на сім чортів здався нам той комітет! Звязки і штаб може тримати. Аґітувати у нас нікого, а туди, де „товариші“ панують — пан Дігтяр аґітувати напевно не поїде. Досі у нас одна голова була, яку всі слухали. А то штаб буде казати — я старший, а повстанком — я старший. І почнуть воду в ступі товкти. Коли хочеться вже вам так повстанкома, то най отаман буде і головою повстанкому.

(Дальше буде).

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ПАМЯТИ Д-РА ЕВГЕНА ОЛЕКСІЯ

Написав сот. Василь Гачинський.

Це було тоді, як крівава стрілецька слава примеркала, як грізна хуртовина лютої пошесті білим козацьким тілом степи устеляла.

На камяних долівках лічниць, на клаптиках соломи по селянських хатах та хуторах, на обозних возах догоряли ті — які ще недавно бурунним вихром несли на своїх баґнетах волю та славу...

Частини семої бриґади УГА стояли в місточку Немирові та його околицях. Усі лічниці та монастир були переповнені хорими. Я лежав в монастирі, перебувши пятнистий та поворотний тиф, та ожидав тої хвилі, коли буду міг відїхати назад до свого куріня.

До мене заходив лікар Др. Коцовський. Та одного дня він не прийшов. Люта пошесть і його не оминула. А за кілька днів грізна вістка — що і його не стало між живими.

— Степанку, уважай, як приїде з міста лікар, то попроси його до мене —

І мій чура Степан ждав терпеливо на монастирській брамі. Надїхав лікар і оба прийшли до мене.

Біля моєї постелі сидів покійний Евген Олексій. Його добрі очі, тихий, рівний голос додавали свіжих сил, нових надій. Ми говорили, а я бачив

знову стрункі ряди рідного війська, лискучі дула гармат, широкі шляхи курявою вкриті...

— Ви ще полежите кілька днів — а я буду до вас заходити. А відтак поїдете зі мною до Немирова. —

Я щиро, з душі дякував нашому лікареві. Лічив тіло і душу. Він дружньо стиснув мені руку, та

Др. Е. Олексій

відійшов. Ждала Його важка праця — боротьба. Сотки хорих, а Він один. Брак ліків, потрібних середників до боротьби із цим страшним ворогом — це все утруднювало працю. Скільки мусіла перетерпіти Твоя чутлива душа у цьому незабутньому чотирокутнику смерти? — —

Одного морозного, ясного дня увійшов знову Др. Олексій. За ним ішов стрілець, та ніс великий кожух.

— Це для вас сотнику, бо ваша шинеля вітром підшита, то буде вам холодно. —

Мене щось за горло стиснуло. Я не промовив ні слова, тільки довго довго стискав Його благородну руку.

Ми їхали до місточка. Свіжий, степовий вітер розганяв чорні думки. Вливалась сила, кріпшала надія.

— А я і кватиру для вас найшов. —

Я глянув на Олексія, а Його добрі очі материним добром усміхались. Обтулював кожухом мої ноги, дбав мов про ріднього брата.

Грядучі події роскинули нас мов степовий вітер осіннє листя... Прийшли важкі роки боротьби за життя, за буденний прожиток. Холодні мури чужинних міст, підземні штольні копалень, пралісі заморських країн приняли недобитків... І Тебе люта доля не пестила. Скитальське життя на чужині, мандрівка у безкраї степи Канади, а вкінці туга за рідними, близькими — і поворот на рідну землю.

І нераз в розмові з товаришами, як сходила балачка на дні нашої слави і падало з наших уст Твоє імя — то завсіди ставало мені на душі ясно, тепло, в очах сльози блестіли, щось за горло стискало...

І тому така велика рана у нас, тому така велика прогалина у рядах семої бриґади...

† *ВОЛОДИМИР КИПРІЯН*

четар У. Г. А.

10. III. ц. року помер в санаторії Каси Хорих у Львові на грудну недугу Володимир Кипріян б. четар У. Г. А. ревізор Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові.

Покійний уродився в Ярославі 1896 р. Походив з урядничої сімї. Перед покінченням середньої школи вступив в 1914 р. до УСС-ів, де служив як боєвик до 1916 р. Опісля працював як помічник ліквідуючого старшини І. полку УСС-ів. В міжчасі здав іспит зрілости у Відні. По перевороті в 1918 р. став самостійним ліквідуючим старшиною в українській армії, і в тім характері працював аж до квітня 1920 р. Під Козятином попав у полон та зазнав усіх злиднів таборового життя у Фридрихівці, Стрию та Тухолі. В тім часі набавився тяжкої грудної недуги. В липні 1920 р. утік з Тухолі спершу до Німеччини, а дальше до Чехословаччини. Побут на еміґрації використав на докінчення студій. Рівночасно не занедбував громадянської праці. Багато зусиль та трудів вкладає Покійний в Т-во „Студентська Поміч“ в Празі, а опісля як секретар українських кооперативних курсів табору в Юзефові на Чехословаччині.

Від 1925 р. стає кооператив. працівником у краю, спершу як скарбник Щаднично-кредитової кооперативи „Праця“ в Бучачі, опісля як службовик і член Управи кооперативи „Народний Дім“ в Перемишлянах. В липні 1927 р. перейшов з Перемиш-

Др. Володимир Кипріян, четар У.Г.А.

лян до ПСК Рогатин, а звідси в 1928 р. до Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові, де працював як ревізор аж до смерти.

Натхнений великою любовю і вірою в майбутність народу, віддав Покійний ціліське життя, всі свої сили для Нього. Ще як молодий вісімнацятилітний хлопець вступив до УСС-ів, щоби у великій світовій заверусі боротися зі зброєю в руках.

З українською армією пережив всі ясні і прикрі хвилі великого минулого. А коли „встоятись не було сили“, то зневіра не охопила Його молодечої душі. Загартований в тяжкій нерівній борні бачить, що тільки дальше змагання, дальша праця наближити може обездолений нарід до кращого завтра.

Смерть бл. п. Володимира Кипріяна відчуло болюче й наше Видавництво. Був Він одним з найкращих членів, якому доля Ч. К. заєдно лежала на серці. Невтомно і при кожній нагоді приєднував для Ч. К. нових членів, збирав уділи, вкладки та пренумерати, кольпортував видання, словом — не жалів ні трудів ні часу для тієї установи, яку цінив високо й любив горяче, уважаючи її єдиним вогником над спопелілим багаттям Великого Минулого, в якого книгу вписав Він і своє добре заслужене імя.

Дня 13. березня в год $3^1/_2$ попол. відпроваджувало українське громадянство Покійника на вічний спочинок. За Його домовиною йшли товариші праці і товариші війни. Похоронний похід перейшов попри домівку Р. С. К. У., де з бальконy промовив О. Луцький, прощаючи Покійника від установи. На кладовищі говорив Др. З. Петрів від Товаришів праці, а ред. Гр. Гладкий від Тов. „Молода Громада“ і „Супруга“.

Вічна Йому Память!

В. ЮРЧЕНКО — »ЧЕРВОНИЙ ЧАД«.

Поява споминів цього автора, про жахливе пекло Соловок була дійсною ревеляцією на книгарському ринку років тому три назад.

Спомини Юрченка протягом кількох місяців розійшлися до одного примірника й діждались другого накладу завдяки не лиш самій темі, але й хистові і талантові незнаного тоді ще, для загалу читачів, автора, який так ярко й таким темпераментним та кольоритним пером зумів розгорнути перед читачем всі ці дантейські картини пережитого.

„Соловки“ це й досі найкраща і наймаркантніша з тих повоєнних літературних появ, що заєдно не тратить вартости, та може й повинна бути переложена на всі мови. Дебют Юрченка випав під літературним оглядом понад сподівання, а скільки прислужився народові — саме в роках, коли так поширювалась большевицька зараза на наших землях — зайво підчеркувати.

Цим разом появилась нова річ цьогож автора: „ЧЕРВОНИЙ ЧАД“. Це свого роду фільмовий репортаж подій на Великій Україні з 1917—1919 років неменше цікавий і неменше вдатний.

Юрченко і тут виявив свій талант, темпераментність, легкість стилю та кольоритність у змальованні подій, типів та настроїв. Все це як на яві пересувається перед читачем, що може, немов на екрані, зачитуватись без напруги в цікавому сценарі.

Новий твір Юрченка сміливо можнаби назвати доповненням попередніх споминів. Події вяжуться тут зі собою як історична цілість, лише „ЧЕРВОНИЙ ЧАД“ розснований на повістевій мережі, де героєм не автор, як у попередніх споминах, тільки його добрі знайомі, товариші зброї, односельчани і сіра повстаньча маса.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД.

П. Осип Марків, Станиславів, зол. 10.—.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ. До цього числа залучуємо почтові складанки та просимо прислати ними біжучу передплату на II. чвертьрічча 1934. — Залягаючих передплатників просимо вирівнати залеглости конечно впродовж квітня! Передплату просимо присилати чеками, тому, що цього місяця не вишлемо зовсім по збірку передплати наших інкасентів.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
VI. річник / Число 4. / Квітень 1934.

ЗМІСТ:

Редаґують: *Лев Лепкий і В. Софронів-Левицький* Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка

Навіть найбідніші можуть тепер набути видання

„ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ВЕЛИКА ЗНИЖКА ЦІН

Найкраща нагода доповнити читальняні, кооперативні та приватні бібліотеки.

	ЦІНИ перше	ЦІНИ тепер
Антін Вільшенко: Життя й пригоди Цяпки Скоропада, Віршована історія про пор. У.С.С. Цяпки, ст. 270	4·50	1·50
М. Голубець: Історія Львова від найдавніших часів, ст. 179	3·00	1·25
Богдан Лепкий: От так собі, ст. 131	1·50	0·70
Слота, ст. 27	0·90	0·30
Зірка, повість ст. 181	4·00	1·75
Вадим. повість ст. 227	4·50	2·00
Василь Софронів: Грішник, ст. 112	1·50	3·60
Халіда Едіб: В огні, повість ст. 234	4·50	2·50
Берестейський мир — спомини і матеріяли ст. 320	8·00	3·50
Роман Купчинський: У зворах Бескиду	3 90	3·90
Федір Дудко: Чорторий, ст. 180	3·50	3·00
Квіти і кров, ст. 192	4·00	2·00
На згарищах, ст. 168	2·00	2·00
Глум, оповідання, ст. 56	1·20	0 50
Ґен. Всеволод Петрів: Спомини з часів української революції.		
I. До Берестейського миру, ст. 180	3·50	1·50
II. До заняття Київа, ст 184	3·50	1·50
III. Кримський похід, ст. 164	3·50	1·20
IV. Доба Гетьманщини. ст. 117	3·00	1·20
Юра Шкрумеляк: Чета крилатих, пригоди з воєн. часів ст. 262	5·00	2 00
М. Бриминський: Хр стний огонь, воєнні нариси, ст. 184.	3·50	1·50
В. Лопушанський: Перемога, повість в 2-х т. з визв. війни	6·00	2·75
Д-р Степан Шухевич: Спомини:		
II. Від квітня 1919 до липня 1919.	4·00	2·50
III. Від липня 1919 до січня 1920	4·00	2 50
IV. Від січня 1920 до квітня 1920	4·00	2·00
V. Від квітня 1920 до серпня 1920	4·00	2·00
Ст. Шухевич: Видиш брате мій (8 місяців серед У.С.С.)	4·50	2·00
Микола Галаган: З моїх споминів,:		
I. 80-ті роки до світової війни ст. 203	4·00	1·90
II. Світова війна — розвал парату — українська революція ст. 196	4 00	1·90
III. З-тий військовий зїзд — делеґація на Кубань — більшовицька навала — прихід німців ст. 176	4·00	1·90
IV. Дипльоматична місія в Румунії. — Дипльоматична місія на Угорщині. ст. 296	6·00	2·00
Д. Дорошенко: Мої спомини II, III, IV том по 1·50		4·50
Олена Степанівна: На передодні великих подій Переживання і думки 1912—1914	2·00	0·70
Михайло Костів: Джін-ґісхан гряде, ст. 102	3·00	1·20
Д-р Андрій Чайківський: Чорні рядки. Спомини за час від 1.XI. 1918—13.V. 1919	3·00	1·20
Д-р Іван Максимчук: Кожухів. Траґічна доля рештків УГА., ст. 100	2·80	1·10
Микола Мельник-Матіїв: На чорній дорозі оповідання	3·50	1·50
А. Крезуб: Партизани, спомини, ст. 358, т. I. і II.	8·00	3·50
Евген Чикаленко: Щоденник (1907—1917), ст. 496	14·00	6·00
Д-р Ганс Кох: Догов р з Денікіном. Причинки до траґедії УГА на Вел. Україні від 1.XI.—17.XII. 1919	1·80	0·80
Ілько Борщак: Великий Мазепинець Григорій Орлик, ґенерал Людвіка XV., ст. 208	7·00	5·00
I. Калічак: Записки четаря. Спомини з Хирівського фронту 1918—1919	2·80	1·20
Д-р К. Левицький: Великий зрив, ст. 150	6·00	2·50
Т. Г. Масарик: Світова революція, I, II., ст. 540	21·00	8·00
В. Приходько: Під сонцем Поділля, ст. 250	6·00	2·50
В. Юрченко: Шляхами на Соловки	·00	4 00
Пекло на землі	5·00	4 00
В. Леонтович: Хроніка Гречок	3·50	1·70
О. Бабій: Перші стежі, повість зі стрілецького життя	6·00	2·80
I. Борщак: Мазепа. життя і пориви великого Гетьмана	5·80	4·50
О. Попович: Відродження Буковини	2·60	1·20
А. Крезуб: Нарис історії українсько-польської війни		3·50
Календар-Альманах на 1914 рік		2·00

Продажа книжки тільки за готівку. При замовленні комплєту облекшуємо сплати. Гроші слати переказом або чеками П.К.О. 152.514.

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“
ЛЬВІВ, вул. ЗІМОРОВИЧА ч. 3
Почт. скр. ч. 43.